

časopis pre výskum slovenského jazyka

Z OBSAHU

Namiesto úvodu

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

M. Dudok, K dvojstému výročiu narodenia jazykovedca Michala Godru (24. 1. 1801 – 1. 3. 1874) ■ J. Krško, Frekvencia rodných mien na Slovensku ■ P. Ďurčová, Subjektívny a objektívny typ parentézy v súčasnej slovenčine

DISKUSIE A ROZHĽADY

J. Horecký, Slovesá *točiť*, *krútiť* a *obracat'* ■ M. Šimková, O lexikálnom význame častíc ■ J. Furdík, Súčasný stav výskumu slovanskej slovotvorby

SPRÁVY A RECENZIE

Rečnícky prejav ako umenie komunikácie (JELÍNEK, M. – ŠVANDOVÁ, B. a kol: Argumentace a umění komunikovat). J. Findra

KRONIKA

Aktivity vydavateľstva Náuka. S. Ondrejovič

ROZLIČNOSTI

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka

orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR
Slavomír Ondrejovič

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Monika Koncová

REDAKČNÁ RADA
Ján Bosák, Klára Buzássyová, Juraj Dolník, Ladislav Dvonč, Ján Findra, Eugen Jóna, Monika Koncová, Rudolf Krajčovič, Milan Majtán, Jozef Mlacek, Slavomír Ondrejovič, Matej Považaj, Ivor Ripka, František Ruščák, Ján Sabol, Daniela Slančová

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Panská 26

OBSAH

Namiesto úvodu
.....
3

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

M. Dudok, K dvojstému výročiu narodenia jazykovedca
Michala Godru (24. 1. 1801 – 1. 3. 1874)
.....
5
J. Krško, Frekvencia rodných mien na Slovensku
.....
14
P. Ďurčová, Subjektívny a objektívny typ parentézy v sú-
časnej slovenčine
.....
26

DISKUSIE A ROZHĽADY

J. Horecký, Slovesá *točiť*, *krútiť* a *obracat'*
.....
32
M. Šimková, O lexikálnom význame častíc
.....

.....
37

J. F u r d í k, Súčasný
stav výskumu
slovanskej
slovotvorby

.....
.....
52.....

SPRÁVY A RECENZIE

Rečnický prejav ako
umenie komuni-
kácie (JELÍNEK,
M. – ŠVANDO-
VÁ, B. a kol: Ar-
gumentace a
umění komuni-
kovat). J. F i n-
d r a

.....
.....
57

KRONIKA

Aktivity vydavateľ-
stva Náuka. S.
O n d r e j o v i č

.....
.....
62

ROZLIČNOSTI

O výslovnosti pome-
novania rieky *Ti-*
sy. S. O n d r e -
j o v i č

.....
.....
63.....

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK 66 – 2001
ČÍSLO 1

Namiesto úvodu

Je to pre nás veľká česť, že môžeme spolu s vami, našimi čitateľmi, vstúpiť spoločne do 21. storočia a zároveň aj do nového (tretieho) milénia. Časopis Slovenská reč načína pritom 66. ročník, čo je medzi jazykovednými časopismi niečo skutočne unikátne. V predchádzajúcom období bola trpezlivosť abonentov Slovenskej reči dosť skúšaná. Vychádzanie časopisu sa z rôznych objektívnych i subjektívnych dôvodov omeškávalo. Ďakujeme všetkým našim priaznivcom, ktorí to napriek tomu s nami vydržali. Redakcia verí, že takéto časy máme definitívne za sebou a že časopis naberie zasa dych a svoj zvyčajný rytmus.

Slovenská reč je od svojho vzniku časopisom pre výskum slovenského jazyka a počas svojej existencie bola vždy pri tom, keď bolo treba. Jej stránky svedčia o bohatých výskumných iniciatívach z najrozmanitejších oblastí výskumu jazyka. Slovenská reč sa vždy aj angažovala vo veciach jazykových i jazykovo-národných. A nič lepšie nemôžeme spraviť ani my dnes než prehĺbovať poznanie slovenského jazyka vo všetkých smeroch. Budeme sa preto usilovať o to, aby sme uverejňovali vyvážené príspevky z gramatického systému slovenského jazyka, ale aj z okolia tohto systému, zo synchronnej, ale aj z diachrónnej jazykovedy, etymologické štúdie nevynímajúc.

Súčasťou vedeckého života, takpovediac jeho soľou, sú aj diskusie a polemiky. Pravda, podmienkou je, aby to boli polemiky argumentačne podložené a elegantné. Diskutanti by nemali ísť ad hominem, hoci ani v minulosti sa táto zásada zavše nedodržala. Akoby sa už aj v hlbšej minulosti uznávalo, že cieľ možno dosiahnuť všetkými, dovolenými i nedovolenými prostriedkami. Hoci najdrsnejšie časy v tomto ohľade patria obdobiu zo začiatku nášho spisovného jazyka, aj dnes sa ešte umeniu diskusie musíme učiť. Niektorí menej, iní viac. Chceli by sme, aby sa texty uverejnené v Slovenskej reči vyhli podenkovosti, aby sme sa mohli k nim s úžitkom vracať aj po dlhom čase ako k textom inšpiratívnym a konštruktívnym. Zo skúsenosti vieme, že podenkovosť sa chytá autorských textov najmä vtedy, keď nemieria na podstatu veci, ale zaoberajú sa hodnotením postoja autora, s ktorým

diskutujú, či dokonca jeho osoby. Aj preto si redakcia vyhradzuje právo neuverejniť príspevky, v ktorých sa nebudú rešpektovať tieto zásady, príp. v ktorých sa text v tomto smere vhodne neupraví. Ináč diskusia bude redakcia podporovať a vyzývať aj ďalších autorov, aby sa nevedli iba vo dvojiciach.

*Nezabudnuteľný akademik Ľudovít Novák nám ukázal, aké dôležité je nezabúdať v slovenskej lingvistike ani na zahraničných slovakistov. Stačí si spomenúť na jeho periodiká *Linguistica Slovaca* či lingvistickú časť *Sborníka Matice slovenskej*, v ktorých veľkú rolu hrali práve títo autori. Už sme oslovili niektorých zahraničných slovakistov ako budúcich prispievateľov a ďalších oslovíme v krátkej budúcnosti.*

Okrem toho budeme v primeranom pomere publikovať naďalej aj reflexívno-hodnotiace príspevky pri príležitosti jubileí významných osobností i udalostí. Prvý rok tohto storočia je jubilejným rokom od vyjdenia prvých Pravidiel slovenského pravopisu, druhý je zasa jubilejným rokom od založenia samej Slovenskej reči. Berieme si za svoju povinnosť širšie recenzovanie najzávažnejších diel slovenských autorov vrátane zborníkov a príručiek, ale aj relevantné tituly z českej lingvistiky a ďalších národných lingvistík. Takisto by sa mal rozšíriť počet správ z konferencií, na ktorých sa naši autori zúčastnili či ešte zúčastnia.

*Nebudeme na tomto mieste hodnotiť kriticky ani pochvalne jazykovú situáciu na Slovensku na prelome dvoch storočí, ba tisícročí, ani súčasný slovakistický jazykovedný výskum. Môžu byť na ne, a aj sú, rôzne pohľady. Môžeme však vysloviť nádej, že slovenčina bude aj za pomoci časopisu *Slovenská reč* naďalej fungovať a pôsobiť v stredoeurópskom priestore ako originálny a bohatý jazyk, ktorý bude charakterizovať čoraz lepšia opísanosť. Autorom želáme mnoho inšpiratívnych nápadov a vzrušujúcich tém a čitateľom príjemné zážitky pri lektúre časopisu.*

Redakcia

Miroslav Dudok

K DVOJSTÉMU VÝROČIU NARODENIA JAZYKOVEDCA MICHALA GODRU (24. 1. 1801 – 1. 3. 1874)

DUDOK, M.: On Two-hundredth Birth Anniversary of Linguist Michal Godra (24. 1. 1801 – 1. 3. 1874). *Slovenská reč*, 66, 2001, No. 1, pp. 5 – 13. (Bratislava)

Michal Godra was an outstanding linguist, specialist in pedagogy, poet, editor. The paper analyses, in particular, his systematic forty years continuing activities in cultivation of the Slovak language in post-Bernolák's, Štúr's and post-Štúr's periods. His terminological as well as terminographical works from the fifties of 19th century are also evaluated. The author of the paper emphasizes Godra's analyses of the Slovak verbs from the semantic, formal and grammatical point of view dated back to the beginning of seventieth of the 19th century.

Pri okrúhlom dvojestom výročí narodenia polyhistora Michala Godru, ktorého slovenská kultúrna verejnosť doteraz neraz odsúdila za tieň pilierovejších osobností, pripomenieme si najprv základné životné a profesijné dáta a potom sa zameriame na jeho základné jazykovedné záujmy.

Michal Godra, jazykovedec, básnik, pedagóg a redaktor, sa narodil 24. januára 1801 na bohunickej fare (Bohunice pri Pukanci) v rodine evanjelického farára, zakladajúceho člena Učenej spoločnosti banského okolia, Michala Godru a Márie, rod. Marótyovej.

Základné školské vzdelanie získal v rodičovskom dome v Bohuniciach a v Banskej Štiavnici, lýceálne v Modre (1817 – 1818) a v Bratislave (1821 – 1822), kde si vytvoril vzťah k poézii, filológii, matematike a botanike. Teológiu študoval (vd'aka podpore rodín Géciovcov a Šemberiovcov) vo Viedni (1825 – 1827), ale na kňazské povolanie nemal šťastie. Pomerne mladý osirel a musel sa skoro starať sám o seba a myslieť aj na svojich ôsmich súrodencov. Preto už po absolvovaní lýcea v Bratislave prijal vychovateľské miesto v rodine Šemberiovcov v Súdovciach (1822 – 1825). Po ukončení teologického štúdia pôsobil ako súkromný vychovateľ v rodine Ľudovíta Trajlera (1827), v rodine Tošu Stratimiroviča v Kulpíne a v Novom Sade (1828 – 1831) a napokon v rodine peštianskeho grófa Johanna Gottlieba Steinleina von Saalensteina striedavo v Horných Semerovciach a v Budapešti (1832 – 1834). Po dlhšom uchádzaní sa o profesorské miesto (aj v Banskej Štiavnici) sa istý čas zdržieval v Pešti, kde redigoval almanach Zora, aby napokon prijal profesorské miesto

a zároveň miesto riaditeľa nižšieho nemecko-slovenského gymnázia v Novom Vrbase (1836). Tak sa natrvalo vzdialil od rodiska, ale so súrodencami, so svojimi lýceálnymi spolužiakmi a významnými kultúrnymi osobnosťami slovenského života udržiaval celý život čulý písomný styk, o čom svedčí rozsiahly konceptár Godrových listov z rokov 1826 do konca života v roku 1874, ktorý obsahuje bezmála päťdesiat zväzkov v rozsahu vyše 640 strán (LAMS, sign. M 21 F 4a). Revolučné roky prežil vďaka svojim bývalým srbským študentom z vrbaského gymnázia, ktorí ho cez Srbobran a Zemún dostali do Belehradu, kde sa venoval redaktorskej činnosti v novinách *Der Serbe* (od 5. februára do konca júla 1849 tieto nemecké noviny nielen redigoval, ale do dvoch tretín ich aj zapĺňal komentármi a správami). Keď sa po búrlivých revolučných udalostiach vrátil do Vrbasu, našiel tam už len zvyšky rozkradutej a vypálenej knižnice, ktorá bola jednou z najznámejších slovenských knižníc vtedajších čias. Zachovali sa však dva knižné súpisy, ktoré svedčia o cieľavedomom budovaní Godrovej knižnice: 1. *Catalogus Librorum Michaelis Godra. Scriptum anno 1830 Kulpini*, ktorý obsahuje 329 diel, a 2. *Catalogus librorum, queiterminatae revolutionae Noeverbasini et Bibliotheca Michaelis Godra remanserunt*, do ktorého zapísal 341 titulov. O jeho knižnici podrobnejšie písal A. Maťovčík (Maťovčík, 1983).

Ak sa jeho prvé novovrbaské obdobie – okrem pedagogickej činnosti – nieslo v znamení botaniky a šľachtenia georgín (o Godrových voňavých „d'ord'inkách“ písala aj dobová berlínska tlač) a matematiky (jeho riešenie trisekcie uhla posudzovali aj na oxfordskej univerzite), druhé, porevolučné obdobie sa nieslo v znamení jazykovednej syntézy. V jazykovedných úvahách pokračoval aj počas dôchodcovských dní v Petrovci, kde sa uchýlil na sklonku života na fare Juraja Mrvu. Umrel 1. marca 1874 v Petrovci, kde bol aj pochovaný. Petrovčania mu dali postaviť kamenný náhrobný pomník, ktorý sa však po úprave a po sťahovaní starého cintorína v šesťdesiatych rokoch stratil.

Nepokojný duch a všestranné záujmy M. Godru ukrývajú sa v jeho bohatej publikačnej činnosti a v rukopisnej pozostalosti: písal osvietenskú poéziu, skladal valčíky, zaoberal sa šľachtením georgín, bol iniciátorom nerealizovaného pokusu o založenie slovenských *Občansko uhorsko-slovenských novín* (spolu s J. Herkeľom), redaktorom almanachu *Zora* a nemeckých novín *Der Serbe*, celé desaťročia sa venoval teoretickej matematike, bol zápalistým národnoemancipačným dejateľom, vynikajúcim pedagógom, najmä však popredným jazykovedcom. Podľa zachovaného konceptára listov možno pomerne presne zrekonštruovať jeho takmer polstoročné aktivity a sústavnú účasť na riešení aj širších kultúrno-politických otázok na Slovensku a na Dolnej zemi v najbúrlivejšom období národných dejín Slovákov a Stredo-európanov od predkollárovského, kollárovského a štúrovského hnutia po národno-

emancipačné hnutie v matičných rokoch. Hoci najväčšiu časť svojho života prežil na najjužnejšom slovenskom ostrove, celý život bol v strede jeho kultúrneho diania.

*

Filologické a jazykovedné myslenie sa stalo stredobodom Godrových záujmov už počas lýceálneho štúdia, hlavne počas bratislavských štúdií. Tu vynikal v štylistike, ale aj v iných predmetoch.

Svoj prvý jazykovedný príspevok *Osvědčení* publikoval však až v almanachu Zora. Jazykovedný záber Michala Godru bol na svoj čas pomerne široký. Na začiatku jeho verejnej, publikačnej, jazykovednej aktivity (tridsiate roky 19. storočia) boli to normativistické a kodifikačné otázky v rámci konštituujucej sa ortografie a systematickej gramatiky pobernolákovského obdobia, koncom štyridsiatych a v päťdesiatych rokoch zameril sa na kodifikovanie názvoslovia v štúrovskom duchu, v polovici šesťdesiatych rokov Godrov jazykovedný záujem vyvrcholil v systematickej jazykovej kultúre, v čom pokračoval aj v sedemdesiatych rokoch (prakticky do konca života) a koncom šesťdesiatych rokov zakotvil v gramatickom myslení.

Michal Godra sa zapojil do procesu kultivovania spisovného jazyka slovenských vzdelancov tridsiatych rokov 19. storočia. Vypracoval pravidlá českého a slovenského pravopisu pre potreby vtedajšej slovenskej tvorivej komunity. Zásady tejto pravopisnej úpravy publikoval ako *Osvědčení* v 1. zväzku almanachu Zora v roku 1835. O podobných otázkach pravopisnej reformy sa v tom čase diskutovalo aj medzi českými intelektuálmi. M. Godra sa svojím pravopisným riešením snažil zmierniť napätie medzi J. Kollárom a nastupujúcou generáciou, ktorý sa pre svoju slovakizovanú češtinu často dostával do sporu s českými, ale aj so slovenskými intelektuálmi. M. Godra okrem iného navrhoval upraviť písanie diftongu *au* ako dlhý monoftong *ú*, resp. diftong *ou*, namiesto spoluhlásky *j* vo vokalickej pozícii písal *í*, namiesto grafémy *g* používal grafému *j* a pod. Zaujímavé by bolo porovnať túto jeho pravopisnú úpravu, podľa ktorej v Zore apretoval so súhlasom autorov aj texty M. Sucháňa, A. Paluckého, D. Slobodu, K. Kuzmányho, s paralelnou úpravou, ktorú navrhli pražskí intelektuáli na svojej schôdzi 6. mája 1835.

Pražania navrhovali takmer identické pravopisné úpravy ako M. Godra v Zore. Česi však, pre odpor Františka Palackého a iných, neprijali úpravu písania *w* ako *v* a *au* ako *ou* (Dudok, 1997, s. 27; Paul, 1961, s. 271), čo neskorší vývin češtiny vyvrátil ako konzervatívnejšie riešenie.

M. Godra so svojimi kompromisnými a polovičatými pravopisnými riešeniami spisovnej slovenčiny, ktoré vyplynuli z pragmatických redakčných povinností v Zore, nebol úplne spokojný (podobne neboli spokojní ani niektorí iní slovenskí vzdelanci, napr. K. Kuzmány). Intenzívne uvažoval o koncepcii spisovnej „tatrančiny“, spisovnom slovenskom jazyku založenom na stredoslovenskom základe. Preto

prijal štúrovskú kodifikáciu zo štyridsiatich rokov, hoci mal voči nej isté výhrady. Veľmi dobre si uvedomoval, k čomu by smerovala verejná názorová nezhoda s mladým, ešte neustáleným a nevžitým spisovným jazykom, ktorého práve spisba (slovenská literatúra a publicistika) mala sa etablovať na moderný jazyk. Do verejnej diskusie o štúrovčine sa teda nezapájal, ale súkromne o svojich okrajových (pravopisných a tvarotvorných) výhradách dal vedieť mnohým vtedajším verejným činiteľom, aj samému L. Štúrovi. V liste adresovanom L. Štúrovi z 30. decembra 1845 píše: „*S mojim návrhom, dľa ktorého bi sme sa čím najdokonalejšej Grammatiky slováckej dožili, teraz budem mlčať [...] ale aj já som o mojích forjem čistote tatranskej presvedčení. Žebi sme sa tedi nepovadili, radšej budem mlčať. Budme radi, že máme slovácke novini...*“

Štúrova koncepcia mu v podstate bola bližšia, ako by sa to podľa vzájomnej korešpondencie mohlo zdať. Godrovmu temperamentu pôvodný jazykový radikalizmus L. Štúra vyhovoval. Napriek istým skúsenostiam s bernolákovčinou, najmä so slovakizovanou češtinou, M. Godra sa vo svojich jazykovedných úvahách a normativistických návrhoch zo štúrovského obdobia nevzdal idealizovaných jazykových koncepcií. Svedectvo o tom vydáva jeho príspevok *Príňesok ku vedecko-slovenskemu názvoslovú*, uverejnený v dvoch pokračovaniach v Hurbanových *Slovenských pohľadoch na vedi, umenja a literatúru* v roku 1851, čím sa stal priekopníkom moderného slovenského odborného názvoslovía a reflexívneho jazykovedného myslenia. Preukázal tu vysoký stupeň invenčnosti pri uvádzaní slovenských ekvivalentov termínov z filozofie, logiky, estetiky, matematiky a utváraním jednoslovných termínov sa stal neprekonaným terminologickým ideálom v dejinách slovenskej jazykovedy. Preceňovaním derivatologického prvku v tvorení nových termínov a zanedbávaním v tom čase existujúceho kultúrneho úzu však niektoré jeho terminologické riešenia zostali svedectvom jazykovej tvorivosti.

Godrove názvoslovné procedúry sú poučné aj pre súčasnú slovenskú jazykovedu a exemplárne poukazujú na dynamický aspekt vo vývine slovenského jazyka ako emancipovaného a moderného európskeho jazyka. Celý rad termínov z matematiky, geometrie, filozofie, botaniky a jazykovedy, ktoré M. Godra navrhoval, sa ujali a používajú sa dodnes. Mnohé však zostali zapísané ako dokument búrlivého dobového vývinu jazyka a dobovej jazykovej kompetencie. (Uvedieme jeden príklad za všetky: Godrov termín *duševidič* vo význame *idealista* sa z odbornej a kultúrnej komunikácie vytratil už počas Godrovho života.)

Treba poznamenať, že M. Godra sa na terminologickú dráhu systematicky zameriaval. Svedčí o tom predovšetkým jeho bohatá korešpondencia. Jeho *Príňesok ku vedecko-slovenskemu názvoslovú* nevznikol ako chvíľková inšpirácia. Okrem teoretických aj pragmatických motívov na jeho vypracovanie M. Godru burcovala aj spoločenská prax.

Slovenská kultúrna verejnosť sa po revolučných rokoch 1848/49 ocitla v situácii, keď bolo treba reagovať na deklaratívnu možnosť zrovnoprávnenia slovenčiny s inými stredoeurópskymi jazykmi, ktorú navonok ponúkali ústavné opatrenia Viedne. Na Bachovu, v podstate absolutistickú iniciatívu, lebo mal na mysli jazykový imperializmus, reagovali aj ostatné slovanské národy v rámci Rakúsko-uhorskej monarchie práve preto, že v tom videli predovšetkým šancu na presadenie vlastných kultúrnych emancipačných snáh. A tak okrem konštituovania komisie na vypracovanie politicko-právnej terminológie na čele s P. J. Šafárikom z r. 1849 a komisie na vypracovanie odbornej terminológie pre potreby stredoškolskej praxe, založenej 15. 6. 1851, ktorej predsedal tiež P. J. Šafárik (Dudok, 1995; 2000), boli aj individuálne pokusy využiť dobové pomery na národnoemancipačné ciele.

M. Godrovi veľmi záležalo na publikovaní *Príňesku* už do septembra 1851, keď mala zasadať „stredoškolská“ komisia. Neurgoval preto iba u J. M. Hurbana, ale informoval o svojom zámere aj rakúskeho ministra školstva Leva Thuna. Minister L. Thun mu na list aj odpovedal, po česky, a dal súhlas na publikovanie článku. (Thunov list M. Godrovi zatiaľ nepoznáme, dozvedáme sa však o ňom z Godrovho listu Martinovi Marótymu z 5. 5. 1851).

Pre Hurbanove *Slovenskje pohladi* M. Godra v *Príňesku ku vedecko-slovenskemu názvoslovu* spracoval štyri tematické a vedné oblasti: a) číselné výrazy a terminológiu z aritmetiky, b) základné termíny z ontológie, metodológie vied a všeobecné názvy vedných disciplín, c) termíny z logiky a príbuzných filozofických vied a d) matematické a geometrické názvoslovie.

M. Godra systematicky a dôsledne budoval slovenskú odbornú terminológiu na stredoslovenskom základe. Množstvo termínov utvoril dávno pred Štúrovou kodifikáciou spisovnej slovenčiny, ešte v tridsiatych rokoch. Boli však roztrúsené v korešpondencii s vtedajšími poprednými slovenskými kultúrnymi dejateľmi a okrem slovenských poslucháčov nemecko-slovenského nižšieho gymnázia vo Vrbase sa o jeho systematizácii slovenského odborného názvoslovia málo vedelo.

Vo svojej názvoslovnej práci publikovanej v Hurbanových *Slovenských pohladoch* pre každý spracúvaný pojem dôsledne volil domáce pomenovanie a jeho koncepcia bola taká dôsledná, že aj dovtedy vžitý internacionalizmy a odborné názvy nahradil slovenskými ekvivalentmi. Svojím často až exaltovaným novátorstvom v terminológii sa vo vtedajších širších kultúrnych slovenských reláciách vari ani nemohol presadiť (podrobnejšie o tom Dudok, 1995). Táto práca je tak svedectvom neologických a neosémantických tendencií romantickej etapy v slovenskej vede a dokumentom o diskurzívnej a jazykovej pružnosti slovenčiny, ktorú v tom čase mnohí videli ešte vždy iba v diskurze súkromnej a estetickéj komunikácie.

Veľká časť jeho vtedajších neologizmov (napriek tomu, že ich publikoval) zostala „na papieri“ (*duševidia* – idea, *mudroveda* – filozofia, *silozkum* – fyzika,

umena – múza, *umohledba* – teória, *zorba* – optika atď.). Značná časť navrhovaných názvov však prežila aj Camblovu kodifikáciu a po nepatrných jazykových transformáciách je známa aj dnešnému používateľovi jazyka (*jazikoveda*, *hvjezdoveda*, *prírodoveda*, *bohoslovja*, *menoslovja*, *názvoslovja* atď.).

V terminologickej koncepcii M. Godra vo zvýšenej miere uplatňoval kalkovanie. Ako odchovanec racionalistickej filozofie, predovšetkým však dobrý znalec Heglových dialektických filozofických názorov, ako aj klasickej idealistickej filozofie, vo svojom odbornom názvosloví osobitne nástojil na princípe motivovanosti termínu, resp. ako sa to v tradičnej slovenskej terminologickej teórii uvádzalo, na významovej priezračnosti termínu. Možno preto mnohé Godrove názvoslovné reťazce vo svojej často až barokovej rozkošatenosti, hoci dômyselne premyslené, dnes predstavujú spoločensky neverifikované úsilie bádateľa. Pomohla im v tom zrejme aj idealizovaná predstava o jednoslovnom pomenovaní. Jeho terminologická systematika trpela na derivatívnosť (pozri Blanár, 1963; Dudok, 1995; 1997; Furdík, 1971). Napr. na slovnom základe *um*, *ratio*, *mens* vytvoril tieto termíny: *umjem*, *uma*, *umár*, *umárit'*, *umárski*, *umárstvo*, *umena*, *umeňja*, *umní*, *umňica*, *umňičjar*, *umňičník*, *umňiční*, *umnosť*, *umoví*, *umovní*.

Pre M. Godru je charakteristické, že jeho „derivatologický nerv“ uzko korešponduje so súčasnou situáciou, keď ide o uplatňovanie najfrekvencovanejších morféme. Pri termínoch substantívneho charakteru 30 % termínov vytvoril pomocou prípony *-osť*, 17 % zakončených na *-ba*, 16 % na *-nica*, 5 % na *-ár*; pri adjektívizovaných názvoch je 47,5 % zakončených na *-ní*, 8,5 % na *-oví*, 7,5 % na *-iční*, 7,25 % na *-ační*, 3,25 % na *-kí*, 90 % termínov adverbialného charakteru je zakončených na *-o* atď. (Dudok, 1997).

V dobových rámcoch bol M. Godra jedným z priekopníkov udomáčňovania slovenského názvoslovia. Prejavilo sa to, pochopiteľne, najvýraznejšie v štúrovskom, v predmatičnom a v matičnom období. Sám vyjadril svoje teoretické terminologické krédo takto: „...*slovnje líčnosťi ňje len povrchně, ale prísne a vívažně vipátrať, slov víznam vímerasto určiť a udat' treba.*“ A v pokračovaní rozvíja svoju koncepciu takto: „*Rozumjem tu líčnosťi, ňje lubovolně od jednotlivcou, alebo od spolku u[r]čenič, ale národom celím a menoviťe kmenom naším v skutočnom živote na jazik náš vibitje, – ktorje ale ako ind'e, tak aj u nás, učení cudzilínám presíťení a vjac umohledičně, z jazikoučbi, ako zo života ludu líčnosťi prijímajúc, prehľadnuť zvikli. Na ňejednu síce peknú jazika nášho vlastnosť upamätovali už jazikoučbi slovenskje, Bernolákova a Štúrova, ale jich rozsah ňepadá až za víznamnosť všetkých jednotlivých koncovjek a jiných slovních, zvlášťe slovesních líčnosťi (forjem), ktorje posledňje ešte u žjadneho slovanskjeho kmena nje sú víčerpasto a v sústavnom sretázeňu predloženje. – To teda pozorlive vijastrít', pilně naznačit', čo kdo už o tom naznačeno, alebo usporjadano máme, do dákeho, každjemu*

prístupného listu snášať, a potom v slovenskej jazykovede, na kolko možno i v slovníku použiť a do spisovnej reči uvádzať treba.“ (Godra, 1851, s. 95 – 96).

Godrove cieľavedomé systematické terminologické snahy boli zrejme jedným z hlavných inšpiračných zdrojov neskorších kodifikačných snáh v oblasti slovenskej terminológie S. Cambla, ktorý sa vo zvýšenej miere snažil nahradiť cudzie termíny. Požiadavka kritického prehodnotenia každého odborného názvu sa stala po Godrovom príspevku o vedeckom slovenskom názvosloví terminologickým štandardom nielen u Cambla, ale platí dodnes, a predovšetkým v dnešnej terminologickej teórii a v organizovanej terminologickej praxi. V takomto svetle Michala Godru možno hodnotiť ako jedného z najserióznejších teoretikov i praktikov v dejinách slovenskej terminológie a terminografie.

Podobne ako v *Prínesku* postupoval aj pri jazykovednej terminológii, ktorú spracoval ako prvú, ale publikoval ju v podobe osobitnej štúdie *Náznačiny k názvosloviu do mluvnice slovenskej patriacemu až v druhej polovici šesťdesiatych rokov v Sokole* (Godra, 1866).

Ďalšou významnou oblasťou jeho jazykovednej aktivity bola jazyková kultúra. Z tejto oblasti publikoval niekoľko článkov v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 19. storočia. V jeho pozostalosti sa zachoval aj rozsiahlejší rukopis jazykových poznámok (*jazykozpytných naznačení, náznačín, či naznačeníek* – LAMS, sign. M 21 F 4a). Z týchto článkov najznámejší je článok *Dakolko skromných myšlienok o Slovenčine* (Sokol, 1865), ktorý sa zaktualizoval aj pri posilnení argumentov teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry propagovanej časopisom *Slovenská reč* v roku 1937 a podobné myšlienky sa v mnohom zjavujú aj v dnešnej slovenskej jazykovej kultúre.

V príspevku uverejnenom v Sokole v roku 1865 prakticky reagoval na sugesciu Štefana Moyzesa, predsedu Matice slovenskej, vyslovenú na jednom zo zasadnutí matičného výboru o potrebe organizovanej systematickej a cieľavedomej starostlivosti o čistotu a rozvoj spisovnej slovenčiny. Toto matičné uznesenie sa dlho neplnilo v praxi, a tak sa M. Godra rozhodol v osobitnom príspevku zverejniť svoje dlhoročné úvahy o jazykovej kultúre a v ďalšom príspevku *Vejačka a riedčica na Slovenčinu* na pokračovanie uverejňoval jazykové poznámky k vybočeniu z kodifikovanej podoby slovenčiny, ktoré si všímal v dobovej slovenskej tlači a v bežnej komunikácii. Po treťom pokračovaní prestal svoje jazykové poznámky v Sokole publikovať a k tejto téme sa vrátil na sklonku života (*Nekolko pokleskov v spisovnej reči našej*. Slovenské noviny, 6, 1873). Na tento druh starostlivosti o spisovnú slovenčinu nadviazal až neskôr S. Cambel a J. Škultéty počas martinskej etapy vývinu spisovnej slovenčiny.

V úvahe publikovanej v Sokole v r. 1865 vyjadril niektoré kritické postrehy na dobovú jazykovú situáciu. Nepovažoval za prospešnú jazykovú benevolenciu a ja-

zykový voluntarizmus bez toho, aby sa bral ohľad na sféru používania jazyka. Ako na negatívum pre stabilizovanie mladého spisovného jazyka upozornil na nekritické vnášanie idiolektických, neologických výrazov a okazionalizmov do tlačeného slova: „v prirodzenej reči našej tú zbytočnú nepotrebnú plodivosť za chybu národnú pokladám, ktorú národnú chybu často sami – jak umeli tak i neumeli spisovatelia – nasledujú.“ (Godra, 1865, s. 34). Vo svojej úvahe vyjadril postoj, že účastníci verejnej komunikácie v spisovnom jazyku majú byť „tvorcovia všeobecnej národnej reči, ale nie tvorcovia osoblivých nárečí a odchodnej reči“ (Godra, 1865, s. 36).

Z Godrových názorov na jazykovú kultúru ako doklad moderného lingvistického uvažovania odcitujeme aj ďalší úryvok, ktorý je zároveň i vo funkcii aluzívneho nadväzovania na súčasnú jazykovú situáciu.

„Naša Slovenčina, ponač je výtvor ducha slovenského, je tvorivá, ohybná a mäkká, a k tomu na slová bohatá, ako sám duch slovenský. Táto vlastnosť je síce výborná, ale môže sa stať pre národ i záhubou, jestliže tomu tvorivému a plodivému duchu nebudú vymerané isté, na základe prisnej filologickej vedy osnované zákony. Tu nám nesmie byť na závade ani ľúbosť, ani nelúbosť materskej reči. Národolubcovi, keď len citom pojíma reč národa, zdá sa všetko čo je slovenské, milé, krásne, utešené; národonemil vidí v reči materskej všade nepríjemnosti, hranatosti, ťažkosti, každá cudzá reč mu je krajšia a milšia. V jinom svetle ukáže sa reč prísnemu vedeckému skúmatel'ovi. On najprv robí rozdiel medzi rečou prirodzenou, v lude a národe od vekov jestvujúcou, a rečou umelou, od vzdelancov a spisovateľov národných pochádzajúcou.“ (Godra, 1865, s. 34).

Zatiaľ málo preskúmaná je jeho aspektologická, tvaroslovná a morfológická štúdia *Roztriedenie slovies slovenských* (Letopis Matice slovenskej, 4, 1867; 5, 1868; 6, 1869). Zrejme ide o gramatické dielo, ktoré doterajšia slovenská biografistika považovala za nezvestné (Saktorová, 1981). Vo svojom konceptári sa M. Godra veľmi často zmiňuje o „gramatike“ slovenského jazyka, nad ktorou premýšľal a pracoval, ale v jeho pozostalosti sa nič podobné nezachovalo, iba táto rozsiahla publikovaná štúdia o slovesách. S veľkou pravdepodobnosťou možno konštatovať, že *Roztriedenie slovies slovenských* je tým zmiňovaným gramatickým dielom.

Je to práca v dejinách slovenskej jazykovedy dlhé roky neprekonaná. M. Godra pri opise a klasifikácii slovies vychádzal z kritického prehodnocovania tohto slovného druhu v domácej dobovej gramatickej literatúre (u M. Hattalu, F. Mráza, J. Viktorina) aj v inojazyčnej literatúre. Po základnom klasifikovaní slovies v slovenskom jazyku na perfektívne a imperfektívne sa zameril na tie časy zriedkavo vyčerpávajúci opis nedokonavých slovies inchoatívnych, duratívnych, frekventatívnych a iteratívnych a v poslednej, štvrtej časti i dokonavých slovies. V podstate išlo o najserióznejšie monografické spracovanie slovies v poštúrovskom a matičnom období, ktoré korešponduje aj s dnešným sémantickým a formálnogramatickým rozborom čias-

tkových gramatických otázok spisovnej slovenčiny. Možno podotknúť, že Godrova štúdia o slovenských slovesách je pre súčasný jazyk cenným dokladom dynamického vývinu slovenčiny.

Už stručný prehľad jazykovednej produkcie M. Godru hovorí o ňom ako o jazykovedcovi so širokým odborným záberom od teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry, terminológie a termínografie až po gramatickú teóriu. Nebolo ľahké obstať a zotrvať viac ako štyridsať rokov v disciplíne, ktorú roky takmer sám uvádzal do praktického života, a pritom ešte z národnej periférie (z vojvodinskej Báčky). Vyslúžil si povest' dobrého jazykovedca už medzi svojimi súčasníkmi. A keď 1. marca 1874 na petrovskej fare umrel, Petrovčania urobili zbierku na jeho trvalý náhrobný pomník. Ako čas ukázal, duchovný opus Michala Godru prekonal tieto zhmotnené prejavy úcty voči vzdelancovi a básnikovi a vracia sa nám záručne v spomienkach na autora a jeho dielo: v lete chystá Spolok vojvodinských slovakistov v kulpínskome kaštieli, kde kedysi pôsobil ako vychovávateľ v rodine Stratimirovičovcov, medzinárodnú konferenciu venovanú jeho dvojstému výročiu narodenia.

Literatúra

BLANÁR, V.: K terminológii v matičných rokoch. In: Československý terminologický časopis, 1963, s. 257 – 274.

DUDOK, M.: Zástoj Michala Godru pri formovaní slovenskej terminológie. In: Petrovec 1745 – 1995. Red. S. Boldocký. Petrovec 1995, s. 382 – 387.

DUDOK, M.: P. J. Šafarik i pravno-politička terminologija u slovenskim jezicima 19. veka. In: Pavel Jozef Šafarik (1795 – 1995). Red. M. D. Stefanović. Novi Sad, Matica srpska – Filozofski fakultet 1996, s. 67 – 75.

DUDOK, M.: Vývin slovakistiky. Štúdie z dejín jazykovednej slovakistiky v Juhoslávii. 18. a 19. storočie. Nový Sad, Spolok vojvodinských slovakistov 1997. 100 s.

DUDOK, M.: Zásluhy Pavla Jozefa Šafarika na regulovaní právno-politickej terminológie v slovanských jazykoch. In: Slovensko-české vzťahy a súvislosti. Red. J. Hvišč. Bratislava, Katedra slovanskej filológie Filozofickej fakulty UK 2000.

FURDÍK, J.: Zo slovtvorného vývoja slovenčiny. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 80 s.

GODRA, M.: Dakoľko skromných myšlienok o slovenčine. Sokol, 4, 1865, s. 34 – 37.

GODRA, M.: Náznačiny k názvosloviu do mluvnice slovenskej patriacemu. Sokol, 5, 1866, s. 226 – 229, 267 – 271, 351 – 357.

GODRA, M.: Príhovor ku vedecko-slovenskemu názvosloviu. Slovenskije pohľadi na vedi, umeňja a literaturu, 2, 1851, zv. 3, s. 95 – 103; zv. 4, s. 115 – 121.

MAŤOVČÍK, A.: Obsah a spoločenská funkcia knižnice Michala Godru. In: Kniha 82. Martin, Matica slovenská 1983, s. 79 – 102.

PAUL, K.: Pavel Josef Šafařík. Život a dílo. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1961. 360 s.

SAKTOROVÁ, E.: Pôsobenie Michala Godru v slovenskom národnom obrození a v národnokultúrnom dianí juhoslovanských Slovákov. [Kandidátska dizertačná práca.] Bratislava, Filozofická fakulta UK 1981. 206 s.

Jaromír Krško

FREKVENCIA RODNÝCH MIEN NA SLOVENSKU

KRŠKO, J.: The Frequency of First Names in Slovakia. *Slovenská reč*, 66, 2001, No. 1, pp. 14 – 25. (Bratislava)

First names are a dynamic phenomenon which sensitively react to events of society as a whole. On the one hand, it manifests itself in keeping national traditions but, on the other hand, the present anthroponymic system shows itself as an open lexical system which enables to the new forms of names to come in. Nevertheless, these new forms are phonetically as well as morphologically more and more adapted to the rules of the literary Slovak language.

Tematika výberu rodného (krstného) mena sprevádza človeka od chvíle, keď si uvedomil svoju jedinečnosť a jedinečnosť ľudí, ktorí ho obklopovali. Vznikla tak spoločenská potreba identifikovať jednotlivca. Prvotné mená vznikli proprializáciou apelatív, s ktorými človek bežne prichádzal do styku. Toto meno malo charakterizovať vlastnosti jeho nositeľa, zároveň ho malo ochraňovať pred zlými duchmi a démonmi.¹ Mená našich predkov nie sú však totožné s dnešnými rodnými menami, pretože ich funkcia bola iná aj vzhľadom na počet jednotlivcov v mikrosociete, ktorých bolo treba pomenovať. Meno „samo bolo schopné identifikovať jednotlivca v spoločnosti v plnom rozsahu, plnilo teda úlohu dnešného rodného mena, priezviska, úradného prímena i prezývky“ (Majtán – Považaj, 1998, s. 8).

Dávanie mena pri krste zaviedla cirkev. Dnes je to najčastejšie v ranom veku – po narodení. Zoznam všetkých používaných mien je úradne schválený, nachádza sa v príslušných matrikách, formy krstných mien sú teda záväzné (Považaj, 1980).

Súčasnú dvojmennú sústavu právne upravuje zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/1993 z 24. septembra 1993 o mene a priezvisku a zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 154/1994 z 27. mája 1994 o matrikách. V zákone o mene a priezvisku sa prvá časť venuje problematike krstného mena, pričom v § 2, ods. 2 sa píše, že: „Nemožno určiť meno výstredné, hanlivé alebo smiešne, alebo neosobné, zdobnené mená a domáce podoby mien, ak sa ich nová forma neosamostatnila tak, že sa chápu ako vžitá samostatné mená, prípadne mená totožné s menom žijúceho súrodenca, a osobe mužského pohlavia určiť ženské meno a naopak.“

¹ Starí Slovania dostávali meno pri slávnostnom obrade prijímania medzi dospelých – tzv. postržižinách, v starovekom Grécku dostávali meno v dospelosti – v čase, keď človek dosiahol v živote niečo, čo ho mohlo charakterizovať, Židia dávali chlapcom meno pri obriezke, niektoré africké kmene dávajú mená po inicializačných skúškach, po vstupe medzi dospelých (podobne aj Majtán – Považaj, 1998). Charakteristické znaky osobnosti človeka motivovali mená Indiánov – *Sediaci medveď*, *Rýchly šíp*, *Silný býk* a pod.

Oficiálne je na Slovensku zaužívaná dvojmenná sústava, v ktorej je primárne priezvisko a sekundárne krstné meno. Katolíci používajú aj tzv. birmovné meno, ktoré dostáva osoba počas birmovnej slávnosti ako kresťanské meno. Používanie dvoch krstných mien upravuje zákon č. 300/1993 § 3, v ktorom sa píše: „Štátny občan Slovenskej republiky používa v úradnom styku iba jedno meno; ak má v matrike uvedených viac mien, používa meno uvedené v matrike na prvom mieste.“

Inventár rodných mien našich predkov bol dosť obmedzený, postupne sa však vytvorili modely tvorenia nových mien (napr. Slovania mali veľmi produktívne formanty *-mirь*, *-slavь*, *-měr*, *-dragь*, *-myslь* a pod.). Krstné mená sa výrazne obohatili šírením kresťanstva – novým zdrojom sa stala Biblia. Zaujímavé je, že dnešné najpopulárnejšie mená *Jozef a Mária* boli spočiatku tabuizované², ich rozšírenie nastalo až v období protireformácie (Majtán – Považaj, 1998, s. 15). Neskôr sa slovenské mená rozšírili o nemecké, rumunské a ukrajinské, čo súviselo s nemeckou a valašskou kolonizáciou. V čase reformácie sa medzi protestantmi rozšírilo používanie starozákonných mien (najmä *Adam*, *Daniel*, *Eliáš*, *Jakub*, *Samuel*, *Tobiáš*, *Eva*, *Judita*, *Rút*)³, pretože evanjelici nepoužívali biblické mená svätých, ako to robili katolíci.

V súčasnosti je výber mien ovplyvnený domácou tradíciou a čiastočne západným kultúrnym prostredím (európskym i americkým). Niektorí rodičia v snahe o exkluzivitu chcú dať svojmu dieťaťu meno „aké nemá nik“. Vznikajú paradoxné situácie, v ktorých dochádza k nesúladu medzi exkluzívnym rodným menom a („bežným“) priezviskom, predovšetkým ak je jasná apelatívna zložka priezviska – *René Kapusta*, *César Kováč*, *Kleopatra Novotná*, *Viviána Slováková* a pod. Spomenuli sme, že výber mena je čiastočne ovplyvnený západnou kultúrou. Čiastočne preto, lebo tieto mená predstavujú veľmi malé percento zo všetkých novozapísaných mien v danom roku a nemôžu výrazne ovplyvniť celkové poradie mien z hľadiska obľúbenosti (pozri ďalej komentáre o popularite mien v jednotlivých rokoch).

Doterajšie analýzy obľúbenosti mien na Slovensku vychádzali z čiastkových výpisov z matrik, z voličských zoznamov (Habovštiaková, 1980; Majtán – Považaj, 1998), z jazykovej praxe zachytávanej v jazykovej poradni Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave (Považaj, 1980) a pod. Zatiaľ poslednou štúdiou týkajúcou sa tejto problematiky bola na Slovensku štúdia M. Dudka (Dudok, 2000), v ktorej si autor všimol vplyv výberu a frekvencie vlastných mien v závislosti od kultúrnej identity ich používateľov. Najpresnejšie údaje do roku 1995 publikoval P.

² Dnes sa (z kresťanského hľadiska) považujú za tabuizované mená *Ježiš*, *Kristus*. Niektoré kresťanské mená s negatívnou apelatívnou konotáciou sa nepoužívajú, napr. *Judáš* (apelatívum *judáš* označuje zradcu), *Lazár* (*lazár* – chorý človek, mrzák).

³ Časť rodných mien (predovšetkým tie, ktoré uvádzame) je populárna aj v súčasnosti.

Ďurčo (1997). Súčasnú spracovanie osobných údajov v Centrálnej evidencii pobytu obyvateľov (CEPO) Ministerstva vnútra SR so sídlom v Banskej Bystrici a zapojenie Slovenska do medzinárodného projektu Onomastica, ktoré prezentoval P. Ďurčo (1997), umožňujú získať potrebné údaje o novonarodených deťoch, o nových menách i o aktuálnych rebríčkoch popularity jednotlivých mien.

Údaje, ktoré uvedieme ďalej, sme získali zo štúdie P. Ďurča (1997), z podkladov, ktoré nám na požiadanie poskytol Register obyvateľov Slovenskej republiky (ide o najaktuálnejší stav rodných mien z októbra 2000) a z výpisov z matriky v Revúcej. Porovnanie jednotlivých zdrojov nám umožňuje vytvoriť podrobný obraz o aktuálnom počte používateľov jednotlivých mien, o ich popularite a o poradí v rebríčku obľúbenosti.

V tabuľkách č. 1, 2, 3 uvádzame zoznam 20 najfrekventovanejších mužských a ženských mien na Slovensku. Rebríček obsahuje mená všetkých žijúcich obyvateľov Slovenska. Vzhľadom na to, že ide o dva časové údaje (údaje P. Ďurča sú z 22. 8. 1995, údaje z Registra obyvateľov Slovenskej republiky sú z októbra 2000), líšia sa počty nositeľov jednotlivých mien (napr. v roku 1995 malo meno *Ján* na Slovensku 315 288 osôb, v roku 2000 iba 259 622 osôb, v roku 1995 malo meno *Mária* 396 697 osôb, ale v roku 2000 len 332 862 osôb). Poradie mužských mien v tabuľkách je na prvých 4 miestach rovnaké, ďalšie mená zmenili svoje poradie. Vyplýva to z obľúbenosti mena v rokoch 1995 – 2000 (pozri tab. č. 2, 3) a z malých rozdielov medzi počtami nositeľov (najmä na nižších miestach, kde sa rozdiel pohybuje v rozptáí 1 000 až 1 500). Ženské mená sú stabilné po 12. miesto, predovšetkým mená *Mária*, *Zuzana*, *Katarína*, *Jana*, *Monika*.

V oboch skupinách však postupne dochádza k zmenám, pretože najobľúbenejším mužským menom za ostatných 5 rokov je meno *Martin* (za tento čas pribudlo 9 927 detí s týmto menom, kým detí s menom *Ján* pribudlo len 4 806). Podobne je to aj pri ženských menách, pretože najpopulárnejším menom v rámci toho istého obdobia je *Kristína* (tu pribudlo 8 532 nositeľiek tohto mena, kým *Márii* bolo len 4 543).

Najfrekventovanejšie mená odrážajú históriu popularity mien za posledných 60 až 70 rokov. Po 2. svetovej vojne (dnešná generácia 50-ročných) pretrvávalo pomenúvanie po rodičoch. Obľúbené biblické mená (*Ján*, *Jozef*, *Peter*, *Štefan*, *Michal*, *Martin*, *Mária*, *Anna*, *Zuzana*, *Katarína*, *Eva* atď.) sa zachovávali. V 60-tych a 70-tych rokoch (dnešní 30- až 40-roční) nastala celosvetová fáza uvoľnenia, Československo sa snažilo otvoriť na Západ. Tieto javy ovplyvnili aj výber mien pre deti – začali sa používať mená prevzaté z latinčiny, gréčtiny a francúzštiny – *Dominik*, *Filip*, *Erik*, *Róbert*, *Kristián*, *Monika*, *Natália*, *Patrícia*, *Claudia/Klaudia*, *Alexandra*, *Jeanette/Žaneta* atď. (pozri tab. č. 4, 5).

Tabuľky č. 4 a 5 zachytávajú najobľúbenejšie mená chlapcov a dievčat narodených od roku 1995 až do októbra 2000. Rebríčky („Top 20“) sme získali z Regis-

tra obyvateľov Slovenskej republiky. Dovedna to bolo 12 tabuliek (6 tabuliek pre mužské mená a 6 pre ženské, pri každom mene sa uvádzal počet nositeľov tohto mena). Zo všetkých rebríčkov sme vytvorili 2 tabuľky. Celkový počet mien v týchto rebríčkoch bol 24 mužských aj ženských. Na poslednom mieste sa umiestnili mená, ktoré sa stali najobľúbenejšími až v rokoch 1999 alebo 2000 (*Adrián, Laura*). Ako vidíme, niektoré mená z „Top 20“ postupne vypadli – *Miroslav, Daniel, Róbert, Jana, Patrícia, Ivana, Klaudia*, iné mená postupne prenikli do rebríčka popularity a dostali sa vyššie – *Kristián, Samuel, Adrián, Viktória, Alexandra, Laura*.

Najpopulárnejšie mužské mená (1. až 5. miesto) sú oveľa stabilnejšie ako ženské. Výber mena pre dievča je častejšie ovplyvnené snahou po exkluzivite, módnosti. Mená pre chlapcov sú ovplyvnené domácou tradíciou.

Do októbra 2000 bolo v Registri obyvateľov Slovenskej republiky 24 837 rôznych podôb mien pre celkový počet 6 227 902 osôb. Počet „základných“ mien je však nižší, pretože do zoznamu mien sú zahrnuté aj varianty mien, napr. *Slava/Slavka/Slávka, Renata/Renáta, Adriána/Adriana/Adriena, Jana/Janka, Róbert/Robert, Adrián/Adrian*.

Posledná tabuľka (tabuľka č. 6) zachytáva frekvenciu mien v Revúcej v troch časových obdobiach – 1949, 1979, 1999. Z matriky v Revúcej sme získali výpis⁴ všetkých detí narodených v týchto rokoch a zostavili sme výslednú tabuľku, ktorá obsahuje 25 najobľúbenejších mužských a ženských mien v rokoch 1949, 1979, 1999.

V roku 1949, v čase doznievania demokratického systému ČSR, Revúca mala približne 2 000⁵ obyvateľov. Bola akousi strediskovou obcou Muránskej doliny, ľudia sa navzájom poznali, pretrvávala tradícia pomenúvania detí po rodičoch, starých rodičoch. V matrike z r. 1949 bolo zapísaných 40 chlapcov, pre ktorých rodičia vybrali 22 mien. Do tabuľky sme zapísali len mená s frekvenciou 2 a vyššou. Zaujímavé je, že meno *Ján* malo 10 detí. Podobne to bolo aj s dievčatami – do matriky bolo zapísaných 36 dievčat, ktoré mali 21 rozličných mien. Do tabuľky sa dostali mená s frekvenciou vyššou ako 1. Najpopulárnejšie meno – *Mária* dostalo 7 dievčat.

Z celospoločenského hľadiska predstavoval rok 1979 obdobie budovania socializmu. V Revúcej a v celej Muránskej doline bol vybudovaný priemysel, obyvatelia mali istotu zamestnania a relatívneho sociálneho zabezpečenia. Revúca bola

⁴ Aj touto cestou sa chceme poďakovať pracovníckam matriky v Revúcej a zástupcovi primátora Mestského úradu v Revúcej D. Dubovskému za pomoc pri výpise všetkých mien novonarodených detí v skúmaných rokoch. Získať materiály pre vedecké účely z jednotlivých matrik je veľmi ťažké, pretože na každý vstup do matričných kníh treba súhlas prednostu príslušného okresného úradu a výskumník (podľa zákona č. 154/1994, § 18) nemôže osobne nahliadnuť do matričných kníh.

⁵ Presný údaj máme z roku 1948. V tomto roku žilo v Revúcej (berieme do úvahy len obec Revúca bez príľahlých obcí, ktoré sa stali súčasťou mesta v neskoršom období) 1 794 obyvateľov (Kropilák a kol., 1977, s. 486).

mestom, do ktorého sa sťahovali prevažne mladí ľudia prichádzajúci za prácou. V nemocnici s poliklinikou sa narodila väčšina detí z tohto regiónu, preto bolo v tomto roku do matriky zapísaných až 264 chlapcov a 241 dievčat. Súbor novonarodených chlapcov obsahoval 59 mien, ženských mien bolo 85. Do tabuľky sme zapísali mená s frekvenciou 5 a vyššou, pretože výsledná tabuľka by obsahovala príliš mnoho mien.

V roku 1999, desať rokov po výrazných celospoločenských zmenách, sa znížil počet obyvateľov Revúcej v dôsledku ekonomického úpadku regiónu, znížil sa počet novorodencov (ide však o celoslovenský trend). V tomto roku sa v Revúcej narodilo 156 chlapcov, ktorí dostali dovedna 62 mien, a 166 dievčat so 72 menami.

Revúca patrí medzi mestá, v ktorom žije národnostne zmiešané obyvateľstvo. Žije tu slovenské a maďarské etnikum. Tento faktor zasiahol aj do podôb rodných mien. Popri väčšine slovenských mien vyskytli sa aj maďarské mená, prípadne mená prevzaté z iných jazykov. V roku 1949 sme zaznamenali mená, ktoré sú populárnejšie v Maďarsku ako na Slovensku – *Dezider, Imrich, Agáta*; v roku 1979 to boli typické maďarské mená *Attila, Zoltán*; v roku 1999 pribudli mená *Zsolt, Tobiás, Tunde, Tímea*.

Za ostatných dvadsať rokov prenikli zo západných krajín ďalšie nové mená, ktoré sú často motivované menami filmových hrdinov, obľúbených hercov alebo snahou rodičov dať svojmu dieťaťu exkluzívne meno. V roku 1979 sme zaznamenali mená *Ersin, Loránt, Sabína, Janette, Liana, Karin, Diana, Lea*; v roku 1999 to boli nové mená *Denis, Nikolas, Oskár, Tarik, Kevin, Damián, Roland, Oliver, Nikoleta, Laura, Edina, Rebeka, Jessika, Cintia, Ráchel, Vanesa, Bianka, Lukrécia, Sabrina*. Tieto mená však mali frekvenciu 1, teda v danom roku bolo len jedno novonarodené dieťa nositeľom takéhoto mena.

Ukazuje sa teda, že rodné mená sú veľmi dynamickým fenoménom, ktorý citlivo reaguje na celospoločenské dianie. Prejavuje sa to na jednej strane v zachovávaní národných tradícií (niektoré mená sú populárne desiatky rokov), na druhej strane – súčasný antroponymický systém je veľmi otvorený a umožňuje neustále prenikanie nových podôb mien. Ich fonická a pravopisná forma sa však postupne prispôbuje zákonitostiam spisovného slovenského jazyka.

Tabuľka č. 1

Peter Ďurčo (1997):

Rebríček dvadsiatich najfrekventovanejších mužských a ženských mien na Slovensku z 22. 8. 1995:

Poradie	Mužské mená	Počet osôb	Ženské mená	Počet osôb
1.	Ján	315 288	Mária	396 697
2.	Jozef	305 695	Anna	284 774
3.	Peter	205 246	Zuzana	122 836
4.	Štefan	153 789	Helena	119 649
5.	Milan	113 835	Katarína	117 790
6.	Michal	110 748	Eva	116 116
7.	Miroslav	104 482	Jana	114 396
8.	František	98 068	Alžbeta	80 945
9.	Ladislav	95 830	Margita	67 972
10.	Martin	93 270	Marta	66 767
11.	Pavol	83 779	Monika	61 243
12.	Vladimír	82 822	Emília	56 010
13.	Juraj	76 507	Viera	53 822
14.	Jaroslav	63 918	Martina	50 070
15.	Tomáš	56 598	Andrea	48 793
16.	Ivan	52 844	Veronika	45 809
17.	Dušan	50 628	Iveta	45 712
18.	Marek	49 859	Lucia	43 297
19.	Pavel	49 459	Alena	42 572
20.	Anton	47 619	Gabriela	41 172

Tabuľka č. 2

Register obyvateľov Slovenskej republiky Ministerstva vnútra SR – (2000):
Rebríček dvadsiatich najfrekventovanejších mužských mien z októbra 2000:

Poradie	Meno	Celkový počet	1995 ⁶	1996	1997	1998	1999	2000
1.	Ján	259 622	10.	10.	12.	13.	13.	19.
2.	Jozef	249 612	11.	12.	13.	12.	20.	17.
3.	Peter	165 582	4.	4.	6.	5.	5.	8.
4.	Štefan	126 523	25.	32.	30.	31.	35.	34.
5.	Míchal	97 112	5.	7.	8.	10.	9.	11.
6.	Milan	91 554	26.	29.	29.	34.	33.	33.
7.	Martin	83 233	1.	1.	1.	1.	1.	1.
8.	Miroslav	82 483	17.	20.	22.	24.	24.	25.
9.	František	80 791	43.	41.	47.	45.	43.	48.
10.	Ladislav	77 829	37.	40.	36.	37.	36.	42.
11.	Pavol	67 591	27.	28.	28.	29.	29.	32.
12.	Vladimír	66 121	34.	33.	34.	36.	41.	43.
13.	Juraj	63 297	21.	23.	25.	25.	25.	24.
14.	Tomáš	53 275	2.	2.	3.	3.	3.	4.
15.	Jaroslav	50 793	37.	35.	37.	35.	42.	44.
16.	Marek	45 663	6.	8.	4.	6.	7.	7.
17.	Ivan	42 076	36.	37.	40.	39.	38.	41.
18.	Pavel	41 735	76.	76.	88.	90.	86.	102.
19.	Dušan	40 191	46.	44.	41.	49.	51.	57.
20.	Anton	39 081	58.	68.	70.	75.	81.	85.

⁶ Údaj 1995 znamená poradie popularity mena v roku 1995. Ďalšie údaje označujú poradie v rokoch 1996, 1997, 1998, 1999, až do októbra 2000.

Tabuľka č. 3

Register obyvateľov Slovenskej republiky Ministerstva vnútra SR – (2000):

Rebríček dvadsiatich najfrekvencovanejších ženských mien z októbra 2000:

Poradie	Meno	Celkový počet	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1.	Mária	332 862	9.	8.	9.	12.	12.	13.
2.	Anna	239 346	28.	28.	28.	29.	32.	30.
3.	Zuzana	100 951	10.	10.	13.	11.	14.	12.
4.	Helena	100 542	66.	76.	76.	78.	77.	81.
5.	Katarína	98 088	8.	9.	8.	9.	8.	9.
6.	Eva	92 785	29.	27.	26.	28.	26.	32.
7.	Jana	88 037	16.	17.	17.	21.	22.	20.
8.	Alžbeta	68 615	37.	34.	35.	37.	37.	34.
9.	Margita	57 496	103.	139.	165.	165.	173.	131.
10.	Marta	54 607	88.	95.	120.	98.	122.	139.
11.	Monika	48 197	12.	14.	14.	17.	16.	18.
12.	Emília	46 545	83.	102.	105.	117.	99.	101.
13.	Veronika	43 283	1.	2.	4.	3.	5.	3.
14.	Martina	42 305	11.	12.	12.	10.	15.	16.
15.	Viera	42 141	76.	73.	86.	11.	103.	93.
16.	Lucia	39 622	5.	7.	7.	8.	10.	8.
17.	Andrea	37 600	18.	19.	21.	22.	20.	22.
18.	Oľga	33 550	111.	104.	152.	127.	115.	116.
19.	Iveta	32 757	46.	48.	62.	56.	70.	95.
20.	Gabriela	32 523	34.	36.	36.	31.	28.	41.

Tabuľka č. 4

Register obyvateľov Slovenskej republiky Ministerstva vnútra SR – (2000):
Rebríček najfrekventovanejších mužských mien z októbra 2000⁷:

Poradie	Meno	Celkové poradie v jednotlivých rokoch					
		1995	1996	1997	1998	1999	2000
1.	Martin	1.	1.	1.	1.	1.	1.
2.	Tomáš	2.	2.	3.	3.	3.	4.
3.	Patrik	3.	3.	2.	2.	2.	2.
4.	Peter	4.	4.	6.	5.	5.	8.
5.	Michal	5.	7.	8.	10.	9.	11.
6.	Marek	6.	8.	4.	6.	7.	7.
7.	Lukáš	7.	6.	7.	8.	10.	10.
8.	Jakub	8.	5.	5.	7.	6.	3.
9.	Dávid	9.	9.	9.	9.	8.	9.
10.	Ján	10.	10.	12.	13.	13.	19.
11.	Jozef	11.	12.	13.	12.	20.	17.
12.	Matúš	12.	15.	14.	17.	16.	15.
13.	Matej	13.	14.	17.	16.	17.	14.
14.	Dominik	14.	11.	11.	11.	11.	12.
15.	Filip	15.	18.	18.	15.	14.	13.
16.	Erik	16.	13.	16.	18.	–	18.
17.	Miroslav	17.	20.	–	–	–	–
18.	Adam	18.	16.	10.	4.	4.	6.
19.	Daniel	19.	17.	19.	20.	19.	–
20.	Róbert	20.	–	–	–	–	–
21.	Kristián	–	19.	15.	19.	15.	16.
22.	Andrej	–	–	20.	–	–	–
23.	Samuel	–	–	–	14.	12.	5.
24.	Adrián	–	–	–	–	18.	20.

⁷ Rebríček bol zostavený z jednotlivých výpisov najfrekventovanejších mien v jednotlivých rokoch (1995 – 2000).

Tabuľka č. 5

Register obyvateľov Slovenskej republiky Ministerstva vnútra SR – (2000):

Rebríček najfrekventovanejších ženských mien z októbra 2000⁸:

Poradie	Meno	Celkové poradie v jednotlivých rokoch					
		1995	1996	1997	1998	1999	2000
1.	Veronika	1.	2.	4.	3.	5.	3.
2.	Dominika	2.	4.	2.	2.	2.	6.
3.	Kristína	3.	1.	1.	1.	1.	1.
4.	Michaela	4.	3.	3.	5.	6.	10.
5.	Lucia	5.	7.	7.	8.	10.	8.
6.	Simona	6.	6.	5.	4.	3.	5.
7.	Nikola	7.	5.	6.	6.	4.	7.
8.	Katarína	8.	9.	8.	9.	8.	9.
9.	Mária	9.	8.	9.	12.	12.	13.
10.	Zuzana	10.	10.	13.	11.	14.	12.
11.	Martina	11.	12.	12.	10.	15.	16.
12.	Monika	12.	14.	14.	17.	16.	18.
13.	Natália	13.	13.	10.	7.	7.	4.
14.	Lenka	14.	16.	16.	18.	18.	17.
15.	Barbora	15.	15.	11.	14.	13.	15.
16.	Jana	16.	17.	17.	–	–	20.
17.	Petra	17.	18.	18.	20.	19.	19.
18.	Andrea	18.	19.	–	–	20.	–
19.	Patrícia	19.	11.	15.	16.	17.	–
20.	Ivana	20.	20.	–	–	–	–
21.	Viktória	–	–	19.	13.	11.	2.
22.	Klaudia	–	–	20.	19.	–	–
23.	Alexandra	–	–	–	15.	9.	11.
24.	Laura	–	–	–	–	–	14.

Tabuľka č. 6

⁸ Rebríček bol zostavený z jednotlivých výpisov najfrekventovanejších mien v jednotlivých rokoch (1995 – 2000).

Výpis z matriky v Revúcej z roku 2000:

Poradie najobľúbenejších mien v Revúcej v rokoch 1949, 1979 a 1999:

Poradie	Mužské mená				Ženské mená			
	Meno	1949	1979	1999	Meno	1949	1979	1999
1.	Ján	1.	1.	4.	Mária	1.	6.	3.
2.	Pavol	2.	5.	6.	Anna	2	3.	–
3.	Jaroslav	3.	5.	–	Eva	3.	3.	4.
4.	Ludovít	3.	10.	–	Margita	3.	12.	–
5.	Daniel	3.	–	–	Božena	4.	–	–
6.	Eduard	3.	11.	8.	Ružena	4.	12.	8.
7.	Juraj	3.	10.	7.	Katarína	–	1.	8.
8.	Jozef	3.	5.	7.	Monika	–	2.	8.
9.	Peter	–	2.	3.	Martina	–	4.	6.
10.	Ivan	–	3.	7.	Zuzana	–	4.	5.
11.	Marek	–	3.	5.	Janka	–	4.	6.
12.	Roman	–	3.	–	Miroslava	–	5.	8.
13.	Martin	–	4.	3.	Lucia	–	6.	4.
14.	Radoslav	–	4.	6.	Andrea	–	7.	2.
15.	Michal	–	5.	6.	Ivana	–	7.	7.
16.	Milan	–	5.	–	Denisa	–	7.	8.
17.	Marian	–	5.	8.	Viera	–	8.	6.
18.	Ladislav	–	6.	–	Jana	–	8.	5.
19.	Vladimír	–	6.	5.	Dana	–	8.	–
20.	Dušan	–	6.	7.	Dominika	–	–	1.
21.	Miroslav	–	6.	5.	Alexandra	–	–	1.
22.	Tomáš	–	–	1.	Nikola	–	–	1.
23.	Patrik	–	–	2.	Veronika	–	–	3.
24.	Adam	–	–	2.	Michaela	–	–	3.
25.	Lukáš	–	–	2.	Daniela	–	–	4.

Literatúra

DUDOK, M.: Kultúrna identita a vlastné meno. In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti*. Zborník referátov. 14. slovenská onomastická konferencia Banská Bystrica 6. – 8. 7. 2000. Zost. J. Krško – M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici 2000, s. 215 – 225.

ĎURČO, P.: Počítačové spracovanie vlastných mien na Slovensku. In: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1997, s. 312 – 325.

HABOVŠTIAKOVÁ, K.: Frekvencia a motivácia výberu rodných mien na Slovensku v minulosti a v súčasnosti. In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien*. Zborník materiálov zo VII. slovenskej onomastickej konferencie (Zemplínska Šírava 20. – 24. septembra 1976). Red. M. Majtán. Bratislava, Veda 1980, s. 305 – 315.

KROPILÁK, M. a kol.: *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*. II. diel. Bratislava, Veda 1977, s. 486 – 487.

KRŠKO, J.: Sociálno-psychologické aspekty pomenovania. In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti*. Zborník referátov. 14. slovenská onomastická konferencia Banská Bystrica 6. – 8. 7. 2000. Zost. J. Krško – M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici 2000, s. 75 – 84.

KRŠKO, J.: Fungovanie proprií v rôznych komunikačných situáciách. Referát prednesený na konferencii *Jazyková komunikácia v 21. storočí* (Banská Bystrica 13. – 14. 9. 2000).

MAJTÁN, M.: Najstaršie osobné mená a vývin priezvisk na Slovensku. *Slovenská archivistika*, 26, 1994, s. 94 – 108.

MAJTÁN, M. – POVAŽAJ, M.: *Vyberte si meno pre svoje dieťa*. Bratislava, Art Area 1998. 344 s.

POVAŽAJ, M.: Vznik nových úradných podôb mien. In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien*. Zborník materiálov zo VII. slovenskej onomastickej konferencie (Zemplínska Šírava 20. – 24. septembra 1976). Red. M. Majtán. Bratislava, Veda 1980, s. 293 – 297.

Údaje z Matričného úradu v Revúcej z 7. 11. 2000

Údaje z Registra obyvateľov Ministerstva vnútra Slovenskej republiky z 20. 11. 2000

Patricia Ďurčová

SUBJEKTÍVNY A OBJEKTÍVNY TYP PARENTÉZY V SÚČASNEJ SLOVENČINE

ĎURČOVÁ, P.: Subjective and Objective Type of Parenthesis in Contemporary Slovak. Slovenská reč, 66, 2001, No. 1, pp. 26 – 31. (Bratislava)

In this article the author deals with the subjective and objective types of the parenthesis in the contemporary Slovak language. Generally – in the subjective parenthesis an author expresses his/her modality, feelings or standpoint. On the contrary – in the objective parenthesis there is a lack of an author's subjectivity. By the means of the objective parenthesis an author adds more detailed, not necessarily important information, that concerns the actual content of the main clause, into which the parenthesis is inserted.

I. Subjektívny typ parentézy

V komunikačnej praxi, nielen v rečníckych prejavoch, ale aj v písomných prejavoch umeleckého, esejistického a publicistického štýlu, sa vyhranili isté druhy autorských komentujúcich poznámok, ktoré sa bezprostredne vzťahujú na obsah i spôsob vyjadrenia. Najčastejšie sa vyskytujú v interpozícii, sú to parentézy vo vlastnom zmysle. V tomto príspevku sa na základe excerpčného materiálu pokúsime vystihnúť obsahovú náplň takýchto autorských poznámok, inak nazývaných aj *subjektívne poznámky autora*. Excerpty reprezentujú štýlové rozpätie nášho spisovného jazyka, ale najviac dokladov je z umeleckého štýlu. Ide o tieto typy:

A. Autorské poznámky vyjadrujúce postoj

a) Poznámky týkajúce sa modality: ide o poznámky, ktorými autor vyjadruje svoj modálny postoj k výpovedi, vyjadruje stupeň istoty a hodnovernosti výpovede, napr.:

Všetko to je, *ako sa domnievame*, číry výmysel. (Slovenka) – Chvíľami postával, *zdá sa*, načúval. (Chrobák) – Z našej vládnej väčšiny, *ako sa zdá*, nebude nič. (Urban) – So starým sa dnes, *ako vidím*, nedá hovoriť. (Urban) – Niektorí mladí autori, *ako som si všimla*, sa zaujímajú predovšetkým o ľúbostné motívy. (Dotyky) – Nuž, *ako sa vraví*, kocúr bol preč a myši mali hody. (Jesenský) – Cítiac teda, že on opäť má niečo za lubom – *ako sa to vraví* – nezmäkla ani dnes... (Timrava) – A nič človek (*ako sa povedá*), len to, čo užije! (Timrava) – Sme dnes, *tvrdím*, v situácii provizória. (Dotyky) – Otvárajúc sa Európe (*ako o tom hlasne presviedčame hlavne sami seba*), musíme sa otvoriť najmä voči susedom. (Dotyky) – Vzájomný vzťah Slovákov a Maďarov, *ako všetci dobre vieme*, nie je bez mráčka. (Dotyky) – Je to, *myslím*, téma na veľmi dlhú diskusiu. (Dotyky) – Niektorým vyučujúcim tento stav prekáža, lebo – *ako tvrdia* – dievča sme nepotrestali a ono sa tvári ako veľká hrdinka. (Slovenka) – Vari k vám – *pokiaľ pamäť siaha* – zavčasu prišiel inštalatér, ktorý sa sľúbil presne na štvrtú? (Karvaš)

Podobne v takejto funkcii jestvujú výpovede: *ako ste si iste stačili všimnúť, (ako ste si všimli), ako som zistil, ako sme si overili, ako vieme, ako hovoria, domnievam sa, tuším, ako som sa dozvedel* a pod.

b) Poznámky týkajúce sa hodnotenia: niekedy sa môže hovoriaci vyjadriť k obsahu výpovede tak, že ju istým spôsobom hodnotí, porovnáva ju s inou skutočnosťou, napr.:

Skončil – *a to je ten šťastnejší koniec príbehu* – s tým skôr, než sa dostal do nápravnovychovného ústavu. (Slovenka) – *Myslel si – toľká naivita!* –, že sa potom všetkom ešte vrátim. (Život) – *Osud nám, ako to už býva zvykom, nadelí všelijaké prekvapenia.* (Študentské noviny) – *A navyše – hrôza hrôz* – boli to zakaždým iné veľké skupiny ľudí. (Karvaš)

V týchto poznámkach sa prejavuje subjektivita autora dôraznejšie ako v prvom prípade autorských poznámok.

c) Poznámky vyjadrujúce citové reakcie: autor nimi vyjadruje svoje city, najčastejšie údiv, radosť, rozhorčenie, rozpaky, výsmech, sklamanie, obavu a pod., napr.:

Teraz, *pravdaže*, nemal som už čo robiť v dedine... (Figuli)

Sú to už predovšetkým typy ustálených, slovných vsuviek typu *našťastie, (bohu)žiaľ*, teda ide o hodnotiace častice. Podobne to môžu byť výrazy ako *chvála Bohu, hádam, vari, vraj, reku, veru, a to je div divúci, a to je veľmi udivujúce, čuduj sa svete, a to je potešiteľné, a to naskrz nechápem, čo mňa ani najmenej nemrzí* a pod.

B. Poznámky, ktoré vyjadrujú orientáciu na čitateľa: ide o štylizované poznámky nadobúdajúce svoju efektívnosť hlavne pri kontakte hovoriaceho s obecnosťou.

a) Poznámky, ktoré orientujú čitateľa v prejave: autor nimi upozorňuje čitateľa na niečo dôležité, odvoláva sa na to, čo už povedal alebo čo ešte povie, uvádza príklady alebo nejaký výpočet. Autor nimi vyjadruje svoje stanovisko k hodnovernosti výpovede, často sa v nich odvoláva na svoju vlastnú skúsenosť alebo na prameň, z ktorého informácia pochádza. Ide o tieto typy poznámok:

aa) Odkazy na predchádzajúce pochopenie istého obsahu, napr.:

Autorke, *ako sme už naznačili*, ide o veci, o vzťah. – Práve toto sebauvrádzovanie má, *ako sme už spomenuli*, v istej fáze detského vývinu mimoriadny význam. (Miko)

Túto funkciu majú i podobné výpovede, napr.: *ako som už povedal, ako sa dozvedáme, ako som už spomínal (ako sme v našom článku spomínali), ako si ďalej ukážeme, ako si ďalej povieme, ako sme už poznamenali* a iné.

ab) Uvedenie príkladu alebo vysvetlenia, napr.:

Ak k tomu pridáte ešte, *povedzme*, umývanie podlahových krytín, urobili ste správny krok. (Slovenka) – Kam sa ale ceny vyšplhajú, *napríklad do Vianoc*, predvídať zatiaľ vôbec nevieme. – Keby som nebol viazaný na mesto, odstáhoval by som sa, *dajme tomu*, na severný pól. (Večerník)

Ďalej môžu byť v takejto funkcii výpovede, napr. *aby sme uviedli aspoň niekoľko príkladov, uveďme si príklad, aby sme si uviedli príklad* a pod.

b) Poznámky k spôsobu vyjadrenia: autor sa nimi dotýka istého spôsobu vyjadrenia sa k obsahu, objasňuje istú formuláciu alebo výraz. Patria sem tieto typy poznámok:

ba) Autor uvedie (objasní) autora istého výrazu (výroku), ktorý vo svojom prejave použil alebo len istým spôsobom parafrázoval, napr.:

Kto chce (*ako to tvrdil Goetheho hrdina Faust*), ten môže. (Slovenka) – Každý začínajúci podnikateľ – *ako tvrdí Ján Bienik* – musí jasne vedieť, do ktorej oblasti podnikania sa pustí. (Slovenka) – My sme vás chceli iba inšpirovať a pripomenúť vám (*ako hovoril americký spisovateľ Ernest Hemingway*), že Boh má prácu pre každého človeka. (Slovenka) – Peniaze nie sú rozhodujúce, aj keď, *ako hovorí klasik*, dostatok peňazí uspokojuje. (Markovič)

bb) Autor hodnotí charakter použitého výrazu, napr.:

Na preskúšavanie komínov totiž nepríde len preto, aby vám, *obrazne povedané*, strčil štetku do komína. (Nový čas) – Medzi Venušou a Aténou, driečnou militaristkou a vojnovou štváčkou (*povedali by sme u nás*), narazil som na kolegu z delegácie doktora filozofie. (Karvaš) – To je – *jednoducho povedané* – obyčajná nezodpovednosť. (Večerník)

Ďalej to môžu byť výrazy ako *vulgárne povedané, stručne povedané, skrátka, mimichodom, takpovediac* a iné.

bc) Autor týmto výrazom uvádza určitú opravu, vyberá iné pomenovanie, prípadne sa nad nejakým slovom alebo pomenovaním zamýšľa, napr.:

Na konte jej už toho veľa nezostalo, *presnejšie povedané*, nezostalo jej už vôbec nič. (Život) – Teraz som pani Giocondu (*po našom asi Giocondová?*) obdivoval duchovne na kolenách. (Karvaš) – Je to vraj preto, lebo nízko mieria – *inými slovami* – majú strach z úspechu a priveľmi psychologizujú. (Slovenka)

V takejto funkcii môžu byť aj výrazy *lepšie povedané, chcem povedať* a i.

bd) Vsunutým výrazom sa autor môže poslucháčovi ospravedlňovať za použitý výrok alebo myšlienku, napr.:

Keď sa večer vracal domov, bol (*prepáčte mi za výraz*) poriadne ožratý. (Nový čas) – Boli tu akosi málo angažovaní, realistickí a rukolapne progresívni a najmä – *pekne prepytujem* – menej rozľadení po iných divadelných kultúrach. (Karvaš) – Takýto postoj je (*prepáčte mi za ostré slovo*) antihumanistický. (Zmena)

Ďalej sú to výrazy ako *dalo by sa povedať, azda by sa to tak dalo povedať, nebojte sa toho slova, odpusťte mi to prirovnanie, nebojme sa povedať* a pod.

be) Niekedy má hovoriaci zámer oživiť svoj prejav tým, že ho chce urobiť nápadným. Zvyčajne to robí takým spôsobom, že do neho vkladá poznámku, ktorá je špecifická svojím expresívnym zafarbením, napr.:

Ibaže na rozdiel od našich – *ja ich otca* – aj ony fungujú, a to ihneď, akými zázrakom ohlási sa výlučne číslo, ktoré sme volali. (Karvaš) – *Avšak – ruku na srdce* – dá sa to povedať i o nás, ktorých sa to bezprostredne netýka? (Študentské noviny) – Republikáni majú na českej politickej scéne zatiaľ stabilné miesto a – *čuduj sa svete* – ich preferencie stúpajú. (Práca) – *Nechce si toho byť vedomý – povedzme si to úprimne* – radšej nikto z nás. (Zmena) – *Oni totiž – verte či neverte* – nás považujú za slabšie, krehkejšie, zraniteľnejšie, nerozhodnejšie, a tak nám podvedome poskytujú možnosť vydávať im povely, na ktoré oni fungujú. (Slovenka) – Na to, aby neskôr zaopatrená všetkými sviatosťami (*pardon, nerúhajme sa – opatrená pečaťami!*) dôstojne konala a spočinula v prachu dejín. (Kaliský)

C. Poznámky, ktoré nadväzujú kontakt s čitateľom (poslucháčom) – kontaktové poznámky: môžu to byť rôzne odbočky k čitateľovi, ospravedlnenia, dovolenia alebo iné kontaktové poznámky, napr.:

Naučili sme sa používať plurál (*všimnite si na počiatku vety sloveso v množnom čísle*), kedykoľvek by odpoveď v jednotnom vyznela priveľmi jednoznačne v náš prospech. (Karvaš) – *Bezúhonným sa možno stať aj tým, čo nenájdeme, čo neobjavíme, o čom sa nedozvieme, čoho – pozri vyššie* – sa nedopustíme. – Podľa verdiktu sudcu spáchal Viliam H. trestný čin nedovoleného ozbrojovania a ublíženia na zdraví a za to sa odsudzuje – *čítate správne* – na dvanásť mesiacov podmienene! (Nový čas) – Masaryk to nemyslel len tak nejak akademicky, on to povedal veľmi konkrétne a, *predstavte si to*, práve v súvislosti so Slovenskom. (Kaliský) – *Z Prahy ma totiž poslali s deviatimi ministerskými šilingami vo vrecku („kúpte si vo Frankfurte na letisku Coca-Colu“ – nekúpil som, nemal som na ňu)* a na otázku, v ktorom hoteli chcem bývať, som nevedel odpovedať. (Karvaš) – *A teraz – ak dovolíte* – poďme k jadrú problému. (Zmena) – *Upevnite si, prosím vás*, čo najskôr rodinné vzťahy a uvidíte, že tú silu nadobudnete. (Život) – *Dnes už – to sami isto viete* – vám nikto nič zadarmo nedá. (Zmena) – *Veď – neusmievaťe sa, prosím* – koho by tri roky pred prelomom tisícročia zaujímala detektívka, na začiatku ktorej nie je dokonalá vražda, ale ukradnutý bicykel. (Slovenka)

II. Objektívny typ parentézy

V predchádzajúcej časti tohto príspevku sme sa venovali obsahovej náplni autorských komentujúcich poznámok. V písomných prejavoch sa pri sledovaní nášho javu vyskytujú aj také typy parentéz, ktorých funkciou je doplniť alebo bližšie vysvetliť vecný obsah základnej výpovede. Takéto parentézy sú nositeľmi istých faktov alebo novej informácie a nazývajú sa aj *objektívne parentézy* alebo *objektívne poznámky*. Obsahovej náplni parentéz sa detailne venuje B. Rulíková vo svojej monografii (1973). Autorka rozlišuje tri základné typy parentéz z hľadiska obsahu: *vecno-obsahové, autorské poznámky* a *uvádzacie výpovede*. Prvé dva typy v podstate súvisia s doterajším delením na *komentujúcu* a *doplňujúcu vsuvku*, o ktorej sa

zmienil J. Mlacek (1966, s. 212). V publicistickom štýle sa jej funkcii a charakteristike venovala E. Bajžíková (1995, s. 55 – 62).

V tejto časti príspevku sa na základe našich excerptov, ktoré reprezentujú štýlové rozpätie jazyka, pokúsime o vymedzenie istých typov objektívnych parentéz, a to na základe ich najvšeobecnejších rozlišujúcich črt. Ide približne o tieto všeobecné typy:

A. Doplnujúce parentézy: vecný obsah základnej výpovede dopĺňajú, a to týmito spôsobmi:

a) tento obsah bližšie špecifikujú – *špecifikujúce parentézy*, napr.:

Z izobutánu na polárnu štruktúru izobuténu vznikne karbanión, ktorý sa spojí s karbóniovým iónom (*trojväzbový uhlík so sextetom čiže elektrónovou medzerou*), vzniknutým z izobutánu po odštiepení hydridového aniónu. (Organická chémia)

Takéto typy sa často vyskytujú v odbornom štýle.

Na Slovensku vlastným atest od roku 1991 iba ja a certifikát na tento spôsob epilácie a výrobu samotnej epilačnej masy (*skladá sa z liečivých bylín, medu, južného ovocia a iných zložiek*) od roku 1996. (International) – Život a efektívnosť delfínov – *ich hmotnosť sa pohybuje od 90 do 240 kg* – sa tu meria ich jedálnym lístkom. (Nový čas)

b) parentézy, ktoré zahŕňajú nejaký fakt zo základnej výpovede do všeobecnejšej triedy, skupiny – *zaradujúce parentézy*, napr.:

Katalytický účinok $\text{BF}_2 + \text{HF}$ a $\text{AlCl}_3 + \text{HCl}$ (*suché halogenovodíky*) je preto analogický ako pri kyselinách H_2SO_4 a HF. (Organická chémia)

B. Okolnostné parentézy: vyjadrujú širšie sprievodné okolnosti deja základnej výpovede, napr.:

Rómovia a ich deti sa zhromažďovali v mestskom parku (*Kolárovo má už vyše tridsať rokov štatút mesta*) a rušili večne sa ponosujúcich nerómskych Kolárovčanov. (Nový čas) – Každá poisťovňa (*a to by nedošlo k žiadnym výnimkám, pacient má na to nárok*) by musela zaplatiť materiálové vstupy. – Aby sa moderná medicína mohla rozvíjať tak, ako sa rozvíja všade vo svete (*my čerpáme zo sveta, sme malá krajina a základného výskumu máme veľmi málo*), treba rozvíjať techniku. – Táto 29-ročná modelka (*prežila toho už toľko, čo by inej žene stačilo na dva životy*) sa určite postará o to, aby sa na ňu nezabudlo. – Zaľúbený Talian pokračoval v korešpondencii (*jedného dňa Louise dostala od neho dokonca 22 ľúbostných listov*) a neustále jej telefonoval.

C. Dôsledkové parentézy: vyjadrujú istý možný dôsledok vyplývajúci zo skutočnosti, o ktorej hovorí základná výpoveď, napr.:

Elvisove anorektické návyky (*strácal chuť do jedla*) viedli k dlhodobým ťažkostiam. (Nový čas) – Počas jedného z takýchto výskumov zistili, že vážne ťažkosti s čítaním (*písmenka „putujú“ žiakom po stránke*) možno prekonať... – O životoch občanov by nemali rozhodovať zamestnanci jadrovej energetiky, ale samotní občania, ktorí – *ako ukázal Černobyl* – na omyly odborníkov tragicky doplácajú.

D. Autorské parentézy: autor chce nimi nezainteresovane (bez ohľadu na jeho domnienky, psychický či fyzický stav a pod.) doplniť vecný obsah základnej výpovede, teda doplniť nejakú informáciu, objektívny fakt, napr.:

Radšej si pozriem filmy v pohode sám na videu alebo v škole (*Filmová a televízna fakulta VŠMU, ktorej je dekanom, pozn. red.*), ak sa mi podarí „ukecať“ premietača. (Nový čas) – Šulík (*režisér filmov Všetko, čo mám rád, Záhrada, pozn. red.*) ma už pozná.

E. Spresňujúce parentézy: vyjadrujú isté spresnenie obsahu základnej výpovede, napr.:

Sem (*presnejšie od mestečka Zaandam*) si to namieril cár Peter I. (Slovenka) – Až na umiestnenie niektorých prídavných zariadení (*grafická karta, sieťové adaptéry*) nebola táto pamäť využívaná. (Galo)

F. Vysvetľujúce parentézy: vyjadrujú vysvetlenie nejakého cudzieho, neznámeho, prípadne odborného výrazu v základnej výpovedi alebo ju inak spresňujú, napr.:

La Salud (*po slovensky na zdravie*) na okraji Santa Cruz nepatrí k tým najlepším predmestiam Tenerify. (Slovenka) – Nasad'te si slúchadlá a lampu si dajte tak, aby červená žiarovka svietila priamo na solar plexus (*to je miesto nad pupkom*) asi 60 cm od pokožky.

Literatúra

BAJZÍKOVÁ, E.: Parentéza a jej funkcie v žurnalistických textoch. Slovenská reč, 61, 1966, s. 331 – 339.

BAJZÍKOVÁ, E.: Slovenský jazyk. Textová syntax. Bratislava, Stimul 1995, s. 55 – 62.

MLACEK, J.: Parentéza a jej členenie. Slovenská reč, 29, 1964, s. 279 – 285.

MLACEK, J.: Vsuvka v diele A. Matušku. Slovenská reč, 31, 1966, s. 211 – 218.

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966. 755 s.

ORAVEC, J. – BAJZÍKOVÁ, E.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Syntax. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1986. 239 s.

RULÍKOVÁ, B.: Parenteze v súčasnej češtině. Praha, Academia 1973. 126 s.

DISKUSIE A ROZHĽADY

Ján Horecký

SLOVESÁ TOČIŤ, KRÚTIŤ A OBRACAŤ

HORECKÝ, J.: The Verbs *točiť*, *krútiť* and *obracať*. Slovenská reč, 66, 2001, No. 1, pp. 32 – 36. (Bratislava)

The paper deals with comparison of semantic structure of verbs *točiť*, *krútiť* (to rotate, to turn) and *obracať* (to turn). Author pays attention to the approach of some handbooks of codification to these verbs and he notes that despite the benevolent standpoint of previous handbooks there was, gradually, preferred the verb *krútiť* or *obracať*.

Slovesá *točiť* a *krútiť* sa v slovenskej gramatickej literatúre (teda nie v lexicologickej) oddávna pokladajú za synonymné, resp. aspoň za rovnako oprávnené v slovnej zásobe spisovnej slovenčiny. Už S. Cambel v Rukováti spisovnej reči slovenskej (1919, 3. vyd.) v poznámke na s. 191 uvádza bez rozlišovania spojenia *točiť*, *krútiť koleso*, *otočiť hlavu*. Podobne aj B. Letz v Gramatike slovenského jazyka (1950) na s. 546 uvádza spojenie *krútiť koleso*, *otočiť hlavu*. Pravda, tu nejde o hodnotenie ich významovej stránky, ale iba o konštatovanie, že majú rovnaké slovesné väzby – popri akuzatívne sa vždy uvádza aj inštrumentál.

Napriek takémuto benevolentnému postupu sa v praxi (najmä v martinskom úze) postupne prejavoval zamietavý postoj k slovesu *točiť* a v istých súvislostiach sa uprednostňovalo sloveso *krútiť*, prípadne aj *obracať*. Názorným príkladom je *zákruta* proti *zátáčka* a *nakrúcať film* proti *natáčať film*. Na druhej strane sa však zamietavý postoj k slovesu *točiť*, pravda, špeciálne proti slovesu *sústružiť*, prejavuje v štúdiu J. Horeckého v Slovenskej reči (1951/52, s. 110 – 114), resp. v upravenej podobe v Slovenskom odbornom názvosloví (1953, s. 24 – 28).

Celkový stav v postojoch k dvojici *točiť* – *krútiť* sa názorne odráža v Česko-slovenskom slovníku (1979). Tu sa ako ekvivalent k českému *točit* v prvom význame uvádza dvojica *krútiť*, *točiť*, podobne k *natáčet* je dvojica *nakrúcať*, *natáčať*. Aj proti českému *zátáčka* sa uvádza *zákruta* i *zátáčka*, ale v konkrétnych spojeniach sa spravidla uvádza len ekvivalent *krútiť*, t. j. *točiť film* – *nakrúcať film*; *točiť si cigaretu* – *krútiť*, *šúl'at'*; *točiť si kníry* – *krútiť*, *vykrúcať*, podobne len *nakrúcať film*, *rozhlasoný prejav*, *nakrúcať vlasy*.

Na celkový stav poukazujú aj údaje v Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1940 a v Zaunerovej Praktickej príručke slovenského pravopisu, ktorého poky-

nov sa hojne pridržiavali najmä vo vydavateľských redakciách. V 3. vydaní z r. 1966 sa ako riadne heslo uvádza sloveso *točiť* s akuzatívnou aj inštrumentálnou väzbou, odmieta sa väzba s predložkou *s* a pripája sa poznámka „i vo význame *točkovkať*“. Rovnaký postoj sa zaujíma aj k slovesu *krútiť*. Upozorňuje sa na neprijateľnosť podoby *krútka* a nahradzuje sa podobou *skrutka*, ktorá sa všeobecne zaužívala. Prekvapuje, že Zaunerova príručka neuvádza sloveso *natočiť*, *natačat'* ani *nakrútiť*, *nakrúcat'*.

Okrajovo tu treba pripomenúť, že sloveso *točiť*, ale najmä od neho odvodené pomenovanie stroja *točovka*, sa stali predmetom diskusie o slovenskom purizme. Na štúdiu J. Horeckého *Točovka alebo sústruh* (ako sme už uviedli) ostro reagoval J. Bělič vo svojom referáte *Poměr mezi češtinou a slovenštinou v období socializmu* (1962, s. 387 – 407). Ustálenie názvu *točiť* – *točovka* – *točkovkať* hodnotí ako umelé podporovanie rozdielu medzi češtinou a slovenčinou pri hromadnom styku slovenských a českých robotníkov. Treba však pripomenúť, že neodôvodnene pripisuje túto zásluhu J. Horeckému, ktorý sledoval postoje v doterajšej odbornej literatúre a napokon sa opiera o rozhodnutie komisie pre technickú terminológiu, ktorá svoj elaborát uverejnila knižne v Terminológii obrábania kovov (1952) a potom aj v Slovenskom odbornom názvosloví (1953, s. 16 – 21).

O synonymnom vzťahu slovies *točiť* a *krútiť* svedčí aj ich využívanie pri výklade významu v lexikografických prácach, kde sa popri základnom význame často uvádza aj druhé z dvojice našich slovies. Tak v Krátkom slovníku slovenského jazyka (1997) *točiť* znamená *krútiť*, *otáčat'*; *natočiť* je *nakrútiť*; *otočiť* je *natočiť* *obľúkom*; *pretočiť* je *prekrútiť*; *roztočiť* je *rozkrútiť*; *stočiť* je *skrútiť*; *vytočiť* je *otočením urobiť*, *vykrútiť*; *zatočiť* je *zakrútiť*. A naopak: *krútiť* sa vysvetľuje ako uvádzať do kruhového pohybu, *otáčat'*; *nakrútiť* je aj *natočiť*; *prekrútiť* je *pretočiť*; *rozkrútiť* aj *roztočiť*; *skrútiť* aj *stočiť*; *vykrútiť* aj *vytočiť*; *zakrútiť* aj *zatočiť*.

Aj z týchto výkladov vyplýva, že slovesá *točiť* a *krútiť* sa nepokladajú za synonymné vo všetkých významoch, netvorí synonymnú dvojicu ako celky. Ich významová štruktúra spravidla nie je zhodná. Rozdiel tu je už v základných slovesách.

Základný význam slovesa *točiť* (ktorý sa v slovníkoch uvádza ako prvý) možno vymedziť vlastne ako faktitívny: spôsobiť, aby predmet vykonával kruhový pohyb okolo vlastnej osi. Tento pohyb sa výraznejšie vyjadruje pomocou predpony v slovese *obotáčat'*.

Priamo nadväzujúci je význam „týmto pohybom zhotoviť nejaký predmet, resp. dávať mu určený tvar“ (pričom, prirodzene, tento pohyb je len jednou, hoci podstatnou zložkou tohto výrobného procesu). Tento význam je veľmi zreteľný v spojeniach ako *točiť vázu* (na hrnčiarskom kruhu), *točiť hriadel'* (na točovke, na sústruhu). Kruhový pohyb celého prístroja je príznačný v spojení *točiť med* (odstredivým kruhovým pohybom vytláčať z plástov). Neúplný, nedokončený kruhový pohyb je v

spojení *točiť pivo, víno* – na príslušnom zariadení urobiť kruhový pohyb ventilu len o niekoľko stupňov, napr. aj o 180, ale nie o 360.

Rovnaký základný význam má aj sloveso *krútiť*, pravda, nevyužíva sa v názvoch obrábacích či výrobných pomôcok, prístrojov. Výnimkou je výroba pišťalky z mladej vetvičky: *krútiť pišťalku*. Ale už v spojení *krútiť cigaretu* vidieť, že popri základnom význame (kruhový pohyb o 360 stupňov) sa tu vyjadruje aj istý spôsob zabalenia, obalenia vyrábaného predmetu (*krútiť cigaretu*) alebo pokrivenia lineárneho priebehu (*krútiť povrieslo*).

Možno povedať, že sloveso *točiť* v porovnaní so slovesom *krútiť* má technickejší charakter. Vidieť to aj z jeho odvodzovacích možností. Od slovesa *točiť* je priamo odvodené prídavné meno *točivý* (majúci kruhový, resp. kľukatý tvar – *točité schody*) a *točivý* (otáčajúci sa – *točivý moment*). *Točka* je pomôcka na točenie, vypúšťanie tekutín z nádoby – *točka na sude*. Slovom *točňa* sa dávnejšie označoval bod, v ktorom bola upevnená os, pravda, len zdanlivo: *severná točňa, južná točňa* – dnes to už je len severný a južný pól. Slovo *točňa* sa však zachovalo ako pomenovanie zariadenia, na ktorom sa otáčaním obracajú železničné vozne alebo rušne. Popri podobe *točňa* sa v tomto význame objavuje aj podoba *točnica*. Slovom *toč* sa v gymnastike označuje cvik na hrazde alebo na kruhoch. Morféma *-toč* sa vyskytuje v „zložených“ slovách ako *veltoč* (v gymnastike), *červotoč*, a napokon aj *kolotoč*. Slovom *točenec* sa označuje pomôcka na brúsenie (točením brúsneho kruhu). V hrnčiarstve sa slovom *točiareň* označuje dielňa, v ktorej sa točia nádoby. *Točidlo* tu je nástroj na točenie. Trpným prídavným slovom *točený* sa označuje niečo vyrobené na hrnčiarstvom kruhu, ale aj to, čo je nejako zahnuté. Zreteľný je aj súvis s obrábaním (s kruhovým pohybom) v starších pomenovaniach *točiť* (dnes prevažne sústružiť) a *točovať*, ale aj v slove *tokár*. Od základnej podoby *krútiť* je odvodený len bežný názov nástroja *krútidlo*. Bežné je slovo *krútnava* – vír, miesto, kde sa krúti vodný prúd. Ako prvá morféma sa vyskytuje v názvoch *krutichvosť* a *krutihlav*.

Od obidvoch sloviess, *točiť* aj *krútiť*, sa takmer pravidelne tvoria predponové podoby:

dotočiť	dotáčať	dokrútiť	dokrúcať
natočiť	natáčať	nakrútiť	nakrúcať
obtočiť	obotáčať	obkrútiť	obkrúcať
otočiť	otáčať	okrútiť	okrúcať
potočiť	potáčať	pokrútiť	pokrúcať
pretočiť	pretáčať	prekrútiť	prekrúcať
?pritočiť	?prítáčať	prikrútiť	pikrúcať
roztočiť	roztáčať	rozkrútiť	rozkrúcať
stočiť	stáčať	skrútiť	skrúcať
?utočiť	?utáčať	ukrútiť	ukrúcať
vytočiť	vytáčať	vykrútiť	vykrúcať
zatočiť	zatáčať	zakrútiť	zakrúcať
			zakrútnuť

Ako vidieť, sú tu isté prázdne miesta (vyznačené otáznikom). Tak nejstvue *okrútiť*, *okručat'* vo význame „otočiť o 180 stupňov“, ale iba vo význame „obaliť niečím“. Sloveso *pritočiť* existuje len vo význame „pripustiť viac tekutiny“. Nie je doložené *utočiť* a sloveso *ukrútiť* je len vo významoch 1. „krútením vyrobiť“ (*ukrútiť cigaretu, povrieslo*), 2. „zavinúť, zakrútiť“ (*dieťa do šálu*).

Namiesto chýbajúceho *okrútiť* (do opačného smeru) funguje sloveso *obrátiť*, *obracat'*. Základný význam tohto slovesa je „uložiť tak, aby bolo vidieť opačnú stranu“, napr. *obrátiť list, obracat' seno* (pri sušení). Istý významový posun nastáva v spojeniach ako *obrátiť kone, auto, traktor*. Tu už nejde o význam „ukázať opačnú stranu“, ale o význam „usmerniť, poslať opačným smerom“ – je tu zmena smeru o 180 stupňov. Ďalší posun vidieť v lexikalizovaných spojeniach ako *obrátiť pozornosť, nasmerovať*.

Od slovesa *obrátiť*, *obracat'* je priamo odvodené podstatné meno *obrátka*, ktoré sa často odporúča používať namiesto slova *otáčka*. Pri prísne logickom usudzovaní by však v tomto slove išlo o nesprávnu motiváciu. Kým *obrátka* v polovici maratónskeho behu alebo na konci trate v plaveckom bazéne je skutočne úkon (a potom aj miesto úkonu) usmerňujúci pohyb pretekára do opačného smeru, v termíne *obrátka* – *otáčka* nejde o opačný smer, ale o uzavretie kruhového pohybu, teda o pohyb v rozsahu 360 stupňov, ale spravidla opakovaný. Tento jav sa jednoznačnejšie vyjadruje slovesom *otáčať*, *otáčať sa*, a teda aj podstatným menom *otáčka*. A to na rozdiel od *otočky*, kde ide o jednorazový, uzavretý kruhový pohyb. Prirodzene, tento logický dôsledok nie je dnes presvedčivý, lebo slovo *obrátka*, a najmä spojenia *ísť na plné obrátky*, *1 200 obrátok za minútu* sú pevne zakotvené v odbornom vyjadrovaní. V Zaunerovej príručke sa napr. slovo *obrátka* uvádza bez komentára a pri hesle *otáčka*, ktoré je tiež bez komentára, sa odkazuje na *obrátku* (v podobe *otáčka* = *obrátkka*).

Zaujímavá situácia je v dvojici *zákruta* – *zatăčka*. Najmä vplyvom populárnej rozhlasovej relácie *Pozor, zákruta!* prenikla podoba *zákruta* aj do češtiny, ale v skutočnosti nemá toto slovo proti slovu *zatăčka* nijaké výhody. Nejde totiž o synonymá, lebo každý z členov tejto dvojice má odlišnú slovtvornú históriu. Kým slovom *zákruta* sa prvotne označuje výsledok deja, stav po skončení deja, slovom *zatăčka* sa prvotne označuje prebiehajúci dej. Vieme si teda napr. predstaviť, že *zákruta* je istý útvar na ceste, kde sa trasa skrúca, odbočuje od priameho smeru, kým lietadlo vo vzduchu pri zmene smeru nerobí *zákrutu*, ale *zatăča* sa bočným smerom.

Pre úplnosť treba napokon upozorniť na zvrtné podoby *točiť sa*, *krútiť sa*, najmä pri predponových slovesách. Pri všetkej pravidelnosti a úplnosti vo výskyte zvrtných podôb sme nenašli napr. podoby *odtočiť sa*, *odtáčať sa*, *prekrútiť sa*, *prekrúcať sa*, *pritočiť sa*, *prikrútiť sa*. Je to nepochybne dané sémantickým obsahom týchto slovík, ktorý nepripúšťa orientovať dej na seba. Prirodzene, aj tieto dnes ne-

používané zvrtné podoby bude možno bez prekážok využiť, ak sa ukáže špecifická vyjadrovacia potreba.

Krátke a pravdepodobne nevyčerpávajúce poznámky o slovesách *točiť*, *krútiť*, resp. *točiť sa*, *krútiť sa*, o ich predponových podobách, ale najmä o odvodených slovách s týmto základovým slovom ukazujú, že pri ich používaní treba brať do úvahy všetky odvodzovacie možnosti a vyhovieť tak požiadavkám používateľa jazyka.

Literatúra

BĚLIČ, J.: Poměr mezi češtinou a slovenštinou v období socializmu. In: Problémy marxistické jazykovědy. Praha 1962, s. 387 – 407.

CAMBEL, S.: Rukoväť spisovnej reči slovenskej. 3. vyd. Turčiansky Sv. Martin, Knihtlačiarsky úč. spolok 1919. 330 s.

Československý slovník. Red. G. Horák. Bratislava, Veda 1979. 792 s.

HORECKÝ, J.: *Točovka* alebo *sústruh*. Slovenská reč, 17, 1951/52, s. 110 – 114.

HORECKÝ, J.: *Točovka* alebo *sústruh*. Slovenské odborné názvoslovie, 1, 1953, s. 24 – 28.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala, M. Pisárčiková, M. Považaj. 3., dopln. a preprac. vyd. Bratislava, Veda 1997. 943 s.

LETZ, B.: Gramatika slovenského jzyka. Bratislava, Štátne nakladateľstvo v Bratislave 1950. 566 s.

Pravidlá slovenského pravopisu s pravopisným slovníkom. Turčiansky Sv. Martin, Neografia 1940. 475.

Z terminológie obrábania. Slovenské odborné názvoslovie, 1, 1953, s. 16 – 21.

Terminológia obrábania kovov. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení 1952. 95 s.

ZAUNER: Praktická príručka slovenského pravopisu. 3. vyd. Bratislava, Obzor 1966. 533 s.

Mária Šimková

O LEXIKÁLNOM VÝZNAME ČASTÍC

ŠIMKOVÁ, M.: On Lexical Meaning of Particles. *Slovenská reč*, 66, 2001, No. 1, pp. 37 – 51. (Bratislava)

Particles in the Slovak language, but similarly, in several other languages are considered to be synsemantic words, the meaning of which can be ascertained only in context or, a grammatical function of particles is simultaneously also the meaning of particles. The Morphology of the Slovak Language (1966) in connection with lexical meaning of particles states following: „*The content or lexical meaning of particles in the widest sense of the word is updating the language units. ...they have typical lexical meaning which manifests itself through certain syntactic form*“ (pp. 747, 748). There were no synthetic considerations as for the proper lexical meaning of particles in the Slovak language. The study analyses several views connected with meaning of particles and shows concrete manifestation of lexical meaning of selected group of quantitative particles.

1. Častice sa ako samostatný slovný druh začali ustáľovať v 1. polovici 20. storočia v slovanských jazykoch pod vplyvom výsledkov vtedajšej sovietskej lingvistiky (fortunatovovská škola, neskôr predovšetkým V. V. Vinogradov, A. A. Šachmatov, L. V. Ščerba, I. I. Meščaninov, E. M. Galkinová-Fedoruková). Dovtedy, a to v podstate od stredoveku, sa pod spoločný pojem *partikuly* veľmi často zahŕňali príslovky, predložky a spojky, niekedy aj citoslovčia; o časticách sa osobitne neuvažovalo. Postupne sa z tejto makrotriedy vyčlenili príslovky na báze ich samostatného lexikálneho významu (trieda kvalitatívnych pomenovaní, pomenovania príznakov príznakov). Členenie slovnej zásoby tak nadobudlo základnú dichotomickú povahu: *časti reči*, t. j. tzv. plnovýznamové, hlavné slovné druhy, a *častice reči*, t. j. čiastočky reči, resp. tzv. neplnovýznamové, čiastočné, služobné, formálne slová. Od neskoršieho vymedzenia častíc (najmä Vinogradov, 1938, 1947) ako slov, ktoré sa už podľa aktuálnych výskumov ukazovali príliš špecifické na to, aby ostávali ako osobitné podskupiny v rámci prísloviek, spojok či citosloviec, uplatňujú slovanské gramatiky 10-člennú slovnodruhovú sústavu (s niekoľkými etapami diskusií o možnej samostatnosti modálnych či uvádzacích slov, stavových predikatív a pod., prípadne aj s uznaním 11-, 12- i viacčlennej sústavy slovných druhov). Pojem *partikula* (častica) sa tak používa v dvoch významoch. V užšom význame ide o jeden samostatný slovný druh alebo o označenie slov majúcich vlastnosti častíc ako výlučného jazykového prostriedku, v širšom význame je to súhrnné pomenovanie viacerých tzv. neplnovýznamových slovných druhov, prípadne aj spolu s príslovkami. V západných lingvistických teóriách, ale aj v niektorých slovanských (porov. Grochowski, 1986, 1997; Nekula, 1996), sa naďalej niekedy analyzuje celá makrotrieda partikul,

ktorú jednotliví bádatelia členia podľa aktuálnej lingvistickej orientácie na základe funkčných, komunikačných, pragmatických a iných kritérií.

Čas a spôsob osamostatňovania častíc (v užšom ponímaní) odlišuje tento slovný druh od ostatných slovných druhov. Častice sú najmladším slovným druhom, z čoho vyplýva predsa len menšia miera a hĺbka poznania ich špecifických vlastností. Na rozdiel od všetkých slovných druhov, ktoré boli vymedzené pozitívne (na základe prítomnosti istých spoločných vlastností – lexikálnych, morfológických, syntaktických), častice boli vymedzené negatívne. (Bežne sa konštatovala ich zvyšková povaha, tak ako charakteru „zostatkovosti“ v podstate od stredoveku procesuálne čelila celá makrotrieda partikul, osobitne príslovky; Čermák, 1997, s. 254; Isačenko, 1965, s. 245.) Spomedzi iných slovných druhov sa do slovného druhu častice selektovali slová, ktoré v pôvodnom zaradení nespĺňali alebo príliš prekračovali príslušné kritériá: od prísloviek sa odčleňovali na základe neprítomnosti lexikálneho významu a neschopnosti stáť vo funkcii vetného člena (všetko v pojmoch klasických lexikálnych a syntaktických štruktúrno-systémových prístupov), od spojok na základe neprítomnosti funkcie spájací prostriedok, od citosloviec pre (značne hypotetickú) nespôsobilosť stáť ako samostatné výpovede. Kým v hlavných slovných druhoch sa od začiatku ich ustáľovania definoval (alebo aspoň intuitívne cítil) kategoriálny význam, pri predložkách a spojkách sa význam stotožňoval s gramatickou funkciou a na tomto základe sa jednotlivé slová zaraďovali do príslušných skupín, pri časticiach sa najprv „naplnil“ slovný druh „zvyškami“ z iných slovných druhov a potom sa hľadalo, čo tie slová spája. Neuvažovalo sa pritom o ich vlastnom lexikálnom význame, skôr o rozličných funkciách, keďže podľa príslušnosti k neplnovýznamovým, gramatickým slovám sa časticiam lexikálny význam a priori nemohol prisudzovať.

2. Na začiatku vyčleňovania častíc ako samostatných skupín slov (*usilitel'nyje, ili vydritel'nyje slova, vvodnyje, povelitel'nyje, otricateľnyje, voprositel'nyje slova*) stál dokonca extrémny názor, že *častičnyje* (služobné) slová „potomu besformenny, čto predstavľajut soboj čistuju formu, odnu splošnuju formu bez soderžanija“ (Peškovskij, 1914, citované podľa 7. vyd., 1956, s. 40 – 42). V menej vyhranených formuláciách sa podobné názory dodnes trdajú v slovenských (porov. ďalej), ale aj v iných slovanských lingvistických analýzach. Porov. napr. konštatovanie P. Mrazovićovej: „Partikule su nepromenľive reči... nemaju samostalno leksičko značenje; značenje dobijaju u kontaktu sa drugim rečima u iskazu“ (Mrazović, 1990, s. 302). Adekvátna je otázka, ktorú si kladieme spolu s E. G. Borisovovou: „suščestvujet li leksičeskoje značenje služebnych slov, a jesli suščestvujet, to v čem pričina stoľ glubokich različij meždu leksičeskimi značenijami polnoznačnych i služebnych slov“ (Borisova, 1990, s. 113). V príspevku sa pokúsime hľadať odpoveď na prvú časť otázky, ale najskôr stručne analyzujeme vývin prístupov k časticiam.

2. 1. Na rozdiel od A. M. Peškovského podľa iných počiatkových názorov na častice a podľa jednej z prvých novodobých definícií častíc nebola ich „neplnovýznamovosť“, „bezobsahovosť“ taká jednoznačná: „Časticy opredel'ajutsja kak takije slova, kotoryje *obyčno* ne imejut vpolne samostojatel'nogo „real'nogo“ ili lučše – *material'nogo* značenija, a vnosit, glavnyj obrazom, dopolnitel'nyje ottenki v značenija drugih slov, grupp slov, ili že služat dlja vyraženiija raznogo roda grammatičeskich, logičeskich i ekspressivnyh otnošenij“ (Vinogradov, 1938, s. 499; zdôrazila M. Š.). Na tendencie neuznávať lexikálny význam častíc, prisudzovať časticiam výlučne gramatický význam či stotožňovať význam častíc s ich funkciou vplývalo viacero faktorov.

a) Častice sa ako samostatné jednotky jazykového systému začali objavovať (v obidvoch zmysloch tohto slova) v čase, keď boli dostatočne poznané a uzatvárané štruktúry lexikálnych významov jednotlivých slovných druhov – častice sa z nich vylučovali práve preto, lebo nikam nezapadali, resp. ako podskupiny v tradičných slovných druhoch boli príliš špecifické a odlišné od príslušných kategoriálnych i subkategoriálnych významov, ale na formulovanie vlastného významu častíc sa akoby rezignovalo.

b) Základným východiskom opisu častíc ako slovného druhu boli v skorších prácach sovietskych lingvistov predovšetkým nesamostatné častice *-ka (-tka)*, *-li*, *-to*, *-že*, *nu* a *i*. (napr. Šachmatov, 1927) a azda aj zovšeobecnenie záverov získaných analýzou tejto osobitnej podskupiny na celú triedu častíc spôsobovalo istú tendenciu v ďalšom prístupe k formujúcemu sa slovnému druhu. Pritom v rámci prvých zmienok o časticových lexémach, ktoré sa analyzovali na syntaktickej rovine ako parentézy (porov. Rulíková, 1973), i neskôr pri diskusiách o modálnych slovách ako potenciálnom slovnom druhu (napr. Ďurovič, 1950, 1956; porov. ďalej), sa o lexikálnom význame daných lexikálnych jednotiek uvažovalo.

c) Medzi častice sa zarad'ovali slová patriace pôvodne medzi príslovky (ale aj niektoré ustrnuté tvary podstatných mien, prídavných mien a slovies), od ktorých sa odčlenili ako desémantizované, významovo vyprázdnené jednotky. Slovnodruhový prechod od plnovýznamových slovných druhov sa neodohrával len prostredníctvom vyčlenenia z gramatickej paradigmy, v prípade adverbiálnych častíc stratou možnosti stupňovania, ale často došlo aj k strate významu pôvodnej lexémy. Desémantizácia je však iba polovicou procesu, ďalšou je neosémantizácia ako neoddeliteľná súčasť rekategorizácie (J. Kačala, 1974, hovorí pri odčlenení častice *ťažko* od príslovky *ťažko* o sémantickej derivácii alebo transpozícii). Ide teda v ďalšej fáze vzniku (poznania) novej lexikálnej jednotky o nadobudnutie nového významu podľa vlastného použitia lexémy v rámci komunikačných potrieb, pričom motivácia významom pôvodnej lexémy často ostáva dlhodobo zachovaná (*riect', vraviet' – reku, vraj; hádam* slovesný tvar – *hádam* častica, *pravda* podstatné meno – *pravda* častica, *ťažko* príslovka –

ťažko častica). Do slovného druhu častíc sa presunuli aj niektoré skupiny lexikálnych jednotiek i jednotlivé slová patriace pôvodne k spojкам, resp. v iných jazykoch patriace k predložkám, čo mohlo spôsobovať tradičnú charakteristiku častíc ako gramatických slov.

d) Častice sa ako samostatné jednotky jazykového systému začali objavovať v čase sústredného záujmu o syntaktickú rovinu jazyka a keďže nepatrili do klasickej základovej vetnej štruktúry, nebol dôvod, aby sa im z hľadiska ich pôsobenia vo vete či výpovedi venovala náležitá pozornosť. K istým zmenám došlo až s nástupom sémantickej a funkčnej syntaxe, keď sa aj častice stali súčasťou úvah o propozičných a presupozíčných významových štruktúrach, uvažovalo sa o význame a funkciách častíc pri aktuálnom členení, v komunikačných a pragmatických zložkách výpovede (Nikolajeva, 1985, podľa rec. H. Běličovej, 1986; Borisova, 1990; Hoffmannová, 1983; Müllerová, 1994 a i.). V rámci komunikačno-pragmatického obratu v jazykovede sa tak aj pri časticách pozornosť obrátila predovšetkým na ich fungovanie v komunikácii, na ich výpovedné a textové funkcie (o sémantických princípoch fungovania niektorých častíc vo výpovedi porov. Daneš, 1985; v duchu svojho zamerania pomerne ucelenú typológiu funkcií častíc podáva Mluvnice češtiny, 1987).

e) Častice sú veľmi výrazným prvkom komunikačnej roviny jazyka, t. j. ich skúmanie závisí od možností výskumu hovorenej reči a poznanie ich konkrétneho významu súvisí so slovosledom, intonáciou, niekedy aj s poznaním etymológie jednotlivých slov a širších socio-etno-kultúrnych rozmerov daného jazykového spoločenstva, preto ich vymedzenie nie je nijako jednoduché. Ak sa aj pri časticách narážalo na otázku ich významu, nevyhnutne najmä v lexikologicko-lexikografických prácach, poukazovalo sa skôr na ich mnohovýznamovosť či akúsi významovú vágnosť alebo variabilitu, na absolútnu podmienenosť významu častíc kontextom a pod. (Nikolajeva, 1985).

2. 2. V slovenskej jazykovednej tradícii sa častice zaraďujú medzi neplnovýznamové slová, teda slová, ktoré nemajú vlastný vecný význam a nie sú schopné stáť vo funkcii vetného člena. Prisudzuje sa im gramatický význam a status pomocných slov rovnako ako predložkám a spojкам, ako to vyplýva z krátkeho prehľadu základných slovenských gramatických diel.

P. Ondrus (1964): „Oproti zložitému systému slovných druhov, ktoré majú svoj samostatný význam, ... stoja pomocné slová, ktoré nemajú svoj samostatný vecný význam“ (s. 22). „S modálnymi slovami majú častice zhodnú črtu v tom, že neobsahujú lexikálny význam. V tomto sa zhodujú aj s predložkami a spojkami“ (s. 174).

Morfológia slovenského jazyka (1966): „Pri autosémantických slovách a slovných druhoch sa pociťuje rozlíšenie lexikálneho a gramatického významu, kým pri sysémantických slovách tohto rozlíšenia niet, lebo sysémantické slová majú v pod-

state len gramatický význam. Ten však vyplňa ich celý obsah, takže napríklad slovníkovým významom predložiek je v podstate ich gramatický význam“ (s. 31).

Slovenská gramatika (Ružička – Pauliny – Štolc, 5. vyd., 1968): „pomocné slová; sem patria predložky, spojky a častice; tieto slová majú síce slovný význam, ale ten je veľmi všeobecný a vyplýva iba zo spojenia s príslušnými slovami a vetami“ (s. 143). „Vlastný význam častíc nie je pevný. Obmieňa sa z prípadu na prípad podľa najrozmanitejších situácií. Ťažko tieto situácie charakterizovať a vystihnúť ich ako vyhranené modálne typy. Preto je ťažká vec utriediť častice do vyhranených významových skupín. [...] Častice sú teda formálne nevyhranená skupina slov. Hovorí sa o nich ako o slovnom druhu preto, že niekedy ich funkciu vo vete nemožno pokladať ani za spojovaciu ani za príslovkovú“ (s. 326 – 327).

Súčasný slovenský spisovný jazyk – Lexikológia (Ondrus – Horecký – Furdík, 1980): „Slová patriace k iným slovným druhom (zámená, predložky, spojky, častice, citoslovčia) majú síce tiež lexikologickú problematiku, tá je však osobitného druhu. ... predložky a spojky nemajú lexikálny význam, ale gramatickú funkciu; funkciu častíc je aktualizácia výpovede alebo jej časti...“ (s. 23).

Slovenská gramatika (Pauliny, 1981): „Ďalšími tromi slovnými druhmi sa vyjadrujú vzťahy rozmanitého typu medzi javmi skutočnosti (sú to predložky a spojky) alebo vzťah hovoriaceho k výpovedi alebo k jej časti (častice). Lexikálny a gramatický význam sa pri nich nerozlišuje...“ (s. 23).

Súčasný slovenský spisovný jazyk – Morfológia (Oravec – Bajzíkova – Furdík, 1984): „Ostatné slovné druhy sú už synsémantické (neplnovýznamové). Majú len gramatický, vzťahový význam. Ten v podstate vyčerpáva ich celý obsah“ (s. 14).¹

Uvedené charakteristiky častíc v rámci pomocných slov sú síce staršieho pôvodu, ale v menších či vo väčších obmenách sa dodnes bežne preberajú v čiastkových štúdiách i v gramatických a encyklopedických príručkách. Porov. aj výklad hesla častice v Encyklopédii slovenského jazyka (1993), kde jedinou zmienkou o význame častíc je konštatovanie: „O sémantickej hodnote častice rozhoduje niekedy intonácia“ (s. 99).

Je zrejmé, že častice sa nepodieľajú na dotváraní morfológického tvaru a gramatického (predovšetkým morfológického) významu slov ako predložky ani na formalizovaní syntaktických vzťahov a gramatického (syntaktického) významu syntagiem či viet ako spojky. Prakticky v každej definícii častíc v slovenských gramatikách i v akademickej či vysokoškolskej morfológii sa však uvádza, že častice sú pomocné slová. Autori českej akademickej gramatiky sa už tejto charakteristiky vzdali a uvádzajú, že častice sa nezúčastňujú na výstavbe základových vetných štruktúr ani

¹ Citované vymedzovania tzv. pomocných slov ako slov bez vecného, lexikálneho významu posúvajú synonymnosť, resp. ekvivalentnosť pojmov synsémantický – neplnovýznamový k výkladu pojmu *neplnovýznamový* = len s gramatickým významom.

ako pomocné prvky (Mluvnice češtiny, 1987, s. 228). Česká lingvistická tradícia je aj v tomto smere iná a nedostatok samostatného lexikálneho významu častíc sa tam nezdôrazňoval natoľko ako u slovenských autorov. V Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost (1978, 2. vyd. 1994) autori používajú nielen vlastnú systematizáciu častíc (obsahové, modálne, prítakacie a popieracie, zdôrazňovacie, nadväzovacie a citové častice), ale dokonca explicitne, hoci takisto nie celkom systematicky a zďaleka nie vyčerpávajúco, uvádzajú aj ich subkategorálne a individuálne významy, napr. *ani* 2. modálna častica s významom neurčitosti, nerozhodnosti; *konečně* modálna častica s významom prípustkovo obmedzovacím; *třeba(s)* 1. modálna častica s významom ľubovoľnosti. Tento prístup bol teoreticky zdôvodnený v Českej lexikológii (Filipec – Čermák, 1985): „Proti slovům s nominativní funkcí stojí synsémantika, slova pomocná, služebná, která plní funkce gramatické, ale nikoli bez specifického lexikálního významu“ (s. 77). Nadväzujúc na vtedy veľmi aktuálne teórie o vzťahovom význame autori konštatujú tento význam okrem vzťahových adjektív, vzťahných zámen, prísloviak, predložiek a spojok aj pri časticiach, ale „i v těchto případech má vztahový význam lexikální jádro. Např. u spojky *než* jde o sěmy ‚shoda‘, popř. ‚rozdíl‘, u častice *muže* o sém ‚spojení‘“ (Filipec – Čermák, 1985, s. 54).

Ani hodnotenie častíc v slovenskej jazykovede však nebolo také jednoznačné, ako by sa mohlo zdať podľa definícií v morfológii (Morfológia slovenského jazyka, 1966, s. 746; Oravec – Bajzíkova – Furdík, 1984, s. 200) a ostatných gramatikách. V 50. rokoch, keď prebiehala rozsiahla diskusia o časticiach a iných potenciálnych slovných druhoch, sa vyskytli viaceré názory, podľa ktorých sa časticiam prisudzoval osobitný charakter a význam. L. Ďurovič (1950) upozorňoval na lexikálnu platnosť a modálnu sémantiku častíc, J. Ružička (1956) protirečil názorom o neplnovýznamovosti častíc a modálnych slov tvrdením, že to predsa nie sú služobné slová, ale plnovýznamové jazykové jednotky, Š. Peciar (1957) takisto uvažoval o lexikálnom význame častíc. L. Ďurovič aj vo svojej ďalšej práci pripomínal: „Ak sme modálnosť definovali ako postoj hovoriaceho k reálnosti výpovede, potom z toho vyplýva, že existencia modálneho (t. j. subjektívno-objektívneho) významu vo výpovedi nie je možná bez nejakého významu vecného, z jazykového hľadiska objektívneho, spôsob platnosti ktorého modálny význam udáva“ (Ďurovič, 1956, s. 39). Azda najdôraznejšie proti tendencii zovšeobecňovať častice ako neplnovýznamové slová vystúpil P. Ondrus, ktorý ešte v r. 1956 upozornil na nedostatok, „že sa skúmali len gramatické vlastnosti častíc bez ohľadu na ich lexikálny obsah a bez ohľadu na vzťah hovoriaceho k skutočnosti. Gramatici sa uspokojovali s tvrdením, že častice majú iba čisto gramatický význam. Takéto tvrdenie nie je domyslené, lebo pri základných časticiach je priehľadný fakt, že ony nevyjadrujú nijaké gramatické vzťahy medzi vetnými členmi“ (Ondrus, 1956, s. 59).

J. Mistrík, ktorý pri vymedzovaní častíc uplatňoval formálno-syntaktické kritérium a v súvislosti s významom častíc skúmal viac ich slovosledné a intonačné podmienenosti, ešte v r. 1959 váhal pri ich jednoznačnom zaradení medzi neplnovýznamové slová: „Opisovaný jav vedie k uvažovaniu, či vôbec ide o synsémantickú kategóriu slov. Ak medzi autosémantickým a synsémantickým niet presnej hranice, možno sa domnievať, že prechod je práve v oblasti častíc. Tzv. sémantická gradácia – vyjadrená slovosledom – by zaraďovala niektoré častice skôr medzi autosémantické slovné druhy. A konečne veľká časť častíc sú aj pôvodom autosémantické slová, napr.: *vraj, hádam, konečne, totiž, reku, najmä, žiaľbohu, potom* atď.“ (Mistrík, 1959, s. 211). Rovnako aj v Morfológii slovenského jazyka (1966) sa objavujú zmienky o lexikálnom význame častíc: „Tak napríklad isté skupiny častíc majú viacmenej povahu jednotiek s lexikálnym významom. Ukazuje sa to napríklad aj tým, že isté častice môžu mať hodnotu samostatnej výpovede, hoci gramatické slová spravidla nie sú ani vetnými členmi, ani samostatnými vetami“ (s. 31). Lexikálny význam častíc sa tu však uvádza veľmi všeobecne a s dôrazom na jeho formálno-syntaktickú prezentáciu: „Obsahom čiže lexikálnym významom častíc v širokom zmysle slova je aktualizácia jazykových jednotiek“ (s. 747). „Častice sú neohybné slová... majú charakteristický lexikálny význam, ktorý sa manifestuje aj istou syntaktickou formou. [...] Poradie častíc je určené ich lexikálnym významom. Podľa rozsahu lexikálneho významu máme celú stupnicu častíc – od najvšeobecnejších (so širokým rozsahom a chudobným obsahom slovného významu) po špecifické (s najužším rozsahom, ale najbohatším obsahom slovného významu). Formálnym ukazovateľom je poradie... S použitím slovosledu ako formálneho ukazovateľa sémantiky častíc rozdelíme častice na dve skupiny: 1. uvádzacie a 2. vytyčovacie“ (s. 748).

V čiastkových analýzách a pri zameraní na komunikačnú stránku výpovede (modalita, slovosled a i.) sa vyskytujú aj zmienky o význame častíc, ale ide v podstate vždy o ich individuálne, často naozaj „kontextové“ sémy (význam neurčitosti, ostrého záporu a pod., porov. aj Morfológia slovenského jazyka, 1966, kap. o častiach). Všeobecnosémantická charakteristika slovného druhu častice však býva založená na kontraste oproti ostatným slovným druhom. Buď sa zdôrazňuje nedostatok ich vlastného vecno-reálneho významu alebo neprítomnosť pomenovacej funkcie, alebo sa synsémantiká jednoducho dávajú do protikladu k autosémantikám ako trieda k triede a hovorí sa len o gramatických funkciách pomocných slov. Lexikálny význam ako význam prísne vecný alebo vecne-reálny, denotatívny (istým spôsobom obmedzený zameraním na javy reality [a denotáty] ako na predovšetkým prvky materiálnej povahy) sa takto stavia proti gramatickému významu, resp. v prípade častíc, ale aj predložiek a spojok, pri ktorých sa ich význam tradične stotožňoval s funkciou, proti gramatickej funkcii ako abstraktnému významu. Súčasne sa však,

s napredujúcim poznaním jazykového systému i častíc osobitne, objavujú aj úvahy o existencii lexikálneho významu častíc (aj ďalších dvoch pomocných slovných druhov). Problémy s jeho stanovením vyplývajú z toho, že významy častíc sú rovnako ako gramatické významy formované na vysokej úrovni abstrakcie a že sa do tohto slovného druhu dostali natoľko rôznorodé jednotky (porov. vyššie), až je skutočne ťažké stanoviť ich kategoriálny slovnodruhový význam. Nazdávame sa však, že sémantika častíc môže byť v istom zmysle abstrahovaná od ich funkcií a opísaná v iných termínoch, napr. i s využitím signifikatívnej zložky lexikálneho významu, ako je to aj pri niektorých slovách z plnovýznamových slovných druhov, pri ktorých absentuje materiálny denotát, porov. napr. význam abstrákt (Ufimceva, 1974; Filipec – Čermák, 1985 a i.). V tomto sa odlišujeme od E. G. Borisovovej, ktorá o sémantike pripisovanej pomocnému slovu uvažuje ako o fragmente významu syntaktickej konštrukcie, takže pomocné slovo je podľa nej znakom možnosti (alebo nemožnosti) použitia tohto významu v danom kontexte, a na tomto princípe autorka rozpracúva komunikačný význam častíc, teda ich komunikačné funkcie najmä pri tematicko-rematickej organizácii výpovede (Borisova, 1990). Nijako nepopierame existenciu komunikačných funkcií častíc, ale komunikačnú funkciu považujeme iba za jednu zložku konštituujúcu význam častice ako jazykovej jednotky spolu s lexikálnym významom. Obidve zložky považujeme za rovnocenné, neoddeliteľne sa spolupodieľajúce na možnostiach použitia a fungovania častíc v komunikácii, ale pracovne ich v rámci lingvistického opisu môžeme odčleniť a analyzovať ich vzájomnú kooperáciu. Na rozdiel od prevažne komunikačných prístupov sa však v našej analýze sústreďujeme práve na lexikálny význam častíc.

3. Za najdôležitejšiu sémantickú vlastnosť častíc sa považuje ich schopnosť implikovať a vzbudzovať neexplicitné informácie, presupozície (Nikolajeva, 1985, Běličová, 1991). Častice ako sémantický komponent výpovede sú nositeľom zmeny obsahu výpovede z neutrálneho, nesubjektívneho spôsobu vyjadrenia (ktorý býva zvyčajne aj predmetom systémového opisu základových vetných štruktúr a ich významov) na komunikačne a situačne adekvátny prejav, a to tým, že propozičný základ obohacujú ďalšími informáciami o postojoch hovoriaceho a/alebo adresáta ku komunikovanej mimojazykovej skutočnosti.² Tým sa častice stávajú nevypustiteľnou

² V slovenskej syntaktickej tradícii sa ustálilo používanie pojmu *veta*, ktorá sa chápe ako komplexná gramaticko-sémantická systémová jednotka s povahou základnej komunikatívnej jednotky. Jej schématickým reprezentantom je vetný vzorec a množina štruktúrne rovnorodých vetných celkov predstavuje vetný typ (Encyklopédia jazykovedy, 1993, s. 474 – 476). V českej, ale aj inej lingvistickej tradícii sa pracuje s pojmom *propozícia*, čo je významová „jednotka“ zodpovedajúca zvyčajne najmä jednoduchej oznamovacej vete ako základnej predikatívnej jednotke, resp. vete ako systémovej jednotke, t. j. bez modality a ďalších vlastností. Význam vety však okrem propozície obsahuje aj presupozíciu ako istý predpokladaný význam, modalitu, kontextové informácie, pragmatické zložky a pod. (porov. napr. Grepl – Karlík, 1986, s. 23 – 32, 147; Čermák, 1997, s. 207 – 208). V tomto príspevku nepracujeme

a nezameniteľnou súčasťou vetnej stavby (ako prvkom tretej syntaktickej roviny sa časticiam z trochu iného, v podstate pragmatického hľadiska venoval I. Poldauf, 1963), v ktorej svojou prítomnosťou menia nielen modálnu, ale aj slovoslednú stránku výpovedí (porov. ďalej) a majú vplyv aj na ich lexikálne obsadenie. Napr. výpoveď *dedinčania prakticky vôbec nerozmýšľajú* sa môže v istom zmysle reálne použiť (majú viac-menej zautomatizované činnosti a rytmus života), ale vo výpovedi **vedci prakticky vôbec nerozmýšľajú* sa dostáva do rozporu gramatická možnosť a sémantická nesprávnosť, lebo na rozdiel od dedinčanov vedci sú povinní rozmýšľať zodpovedajúco svojmu povolaniu. Presne naopak je to v prípade použitia slova *prakticky* v príslôvkovom význame: *vedci nerozmýšľajú prakticky* (je to pre nich príznačné, lebo svoje rozmýšľanie vyčerpajú vo vedeckej práci) – **dedinčania nerozmýšľajú prakticky* (pre nich by mala byť príznačná kladná forma výpovede, hoci v špecifickej situácii sa môže uplatniť aj uvedená formulácia).

V daných výpovediach zohráva najdôležitejšiu úlohu sémantika slovesa, nie však izolovane, ale v spolupráci s ostatnými zložkami – prítomnosť častice *prakticky* v kombinácii s časticou *vôbec* napríklad neumožňuje kladnú podobu prísudku: **xy prakticky vôbec rozmýšľajú*. (Gramaticky aj sémanticky by bola možná forma otázky: *prakticky vôbec rozmýšľajú?*, ale asi by sa nepovažovala za štylisticky vhodnú v akejkolvek situácii.) Pri oboch časticách registrujeme ich vlastný lexikálny význam – *vôbec* vyjadruje krajnú hranicu, krajnú mieru, absolútnosť, v tomto prípade záporu slovesa, *prakticky* vyjadruje nejednoznačnosť, vágnosť, neabsolútnosť celého vyjadrenia, svojou prítomnosťou zužuje významový rozsah nasledujúceho výrazu, pripúšťa existenciu opačného významu: *nerozmýšľajú – prakticky nerozmýšľajú* (t. j. nejaká predsa len rozmýšľajú) – *prakticky vôbec nerozmýšľajú*, *nerozmýšľajú prakticky vôbec* (rozmýšľajú celkom minimálne).

3.1. Ak sa v teóriách lexikálneho významu bežne uvažuje o kontextových podmienkach významovej konkretizácie slova (porov. Dolník, 1990, s. 8 – 9), nemôžeme hovoriť, že výlučne častice nadobúdajú svoj význam len v kontexte. Častice majú vo svojich charakteristikách zvyčajne informáciu o tom, že sémanticky modifikujú výpoveď, v ktorej sa nachádzajú. Ak sémanticky modifikujú, je namieste otázka: čím?

K. Oliva už v r. 1968 upozorňoval, že význam pomenovania a jeho kontext sa podmieňujú navzájom a že dovtedajšie práce o tejto problematike sa jednostranne zamerali len na vplyv kontextu na pomenovanie (Oliva, 1968, s. 162). Ako na kontextovo podmienený význam môžeme napokon nazerať na význam akéhokoľvek, aj plnovýznamového slova pri spätnej lingvistickej analýze. (Uznaním homonymie sa jedno-

komplexne so všetkými zložkami, ich existenciu si však uvedomujeme, pri analýze jednotlivých príkladov relevantné zložky zohľadňujeme, ale usilujeme sa predovšetkým abstrahovať vlastný význam častíc.

značne vyriešila otázka, či majú slová *mat'*, *zámok*, *koruna* a i. svoje vlastné alebo iba kontextovo určené významy.) Nijaký (zdravý a jazykovo kompetentný) hovoriaci nepoužije nejaké slovo náhodne, bez zmyslu, bez vzájomnej významovej súvislosti jednotlivých lexikálnych jednotiek, ale má zámer tvoriť výpovede s istou dostatočnou mierou zrozumiteľnosti, ktorú spoluvytvárajú všetky použité slová. Ak by častice nadobúdali svoj význam až v kontexte, nedokázali by sme ich nijako lexikograficky spracovať, častice by nemohli tvoriť synonymické rady, antonymné dvojice či disponovať homonymnými vzťahmi, čo sú kategórie založené na lexikálnom význame slov, na ich rozdielnych alebo podobných denotátoch, rozdielnych alebo rovnakých designátoch, resp. na rovnakej alebo odlišnej signifikácii. Všetky tieto javy sa v rámci slovného druhu častice vyskytujú tak ako pri iných slovných druhoch. Rovnako spájateľnosť nie je pri časticiach náhodná, ale je významovo určená všetkými lexikálnymi jednotkami zúčastnenými na tvorbe výpovede.

Podmienenosť významu častíc kontextom by mohla znamenať (dovedené ad absurdum), že v jednom kontexte (= lexikálnom obsadení) sa používa len jedna častica. Avšak napr. do vety *Žiak píše*. môžeme doplniť rôzne častice, z ktorých každá má svoj špecifický význam a konkretizuje sémantiku celej výpovede. Hovoriaci použije časticu vo výpovedi na základe svojho postoja, hodnotenia, vzhľadom na komunikačnú, mimojazykovú situáciu, z ktorej niečo pomenúva. Bezkontextové výpovede, ako ich ďalej predkladáme, sú dostatočné na to, aby prostredníctvom častice vyvolali v čitateľovi príslušnú predstavu skutočnosti. Ako iné slová, aj častice sú znaky so svojou formou a významom.

Častice môžeme v príslušnej vete použiť

a) bez zmeny slovosledu:

	<i>iba</i>	
	<i>ešte</i>	
	<i>už</i>	
	<i>stále</i>	
	<i>naozaj</i>	
	<i>asi</i>	
	<i>dokonca</i>	
<i>ŽIAK</i>	<i>myslím</i>	<i>PÍŠE.</i>
	<i>žiaľ</i>	
	<i>bohuvďaka</i>	
	<i>zas</i>	
	<i>sotva</i>	
	<i>len-len</i>	
	<i>takpovediac</i>	
	<i>očividne</i>	
	...	

b) so zmenou slovosledu, gramatických kategórií ostatných členov (alebo aspoň jedného člena) a modalít výpovede:

Aj žiak píše. Píše vôbec žiak? Nech žiak píše! Keby žiak písal.

c) s použitím ďalších lexikálnych jednotiek:

Aj tento žiak píše. Aby už tak ten žiak písal...

Pri každej výpovedi si iste vieme doplniť príslušný kontext. Napr. veta *Aj žiak píše*. predpokladá situáciu vety *Učiteľ píše*. Naproti tomu veta *Aj tento žiak píše*. má predsituáciu/predkontext vo vete *Tento žiak píše*.

Ukazuje sa teda, že častice majú svoj vlastný lexikálny význam, sú schopné pomenúvať javy mimojazykovej skutočnosti existujúce vo vedomí človeka, resp. modifikovať pomenovania javov mimojazykovej skutočnosti obsiahnuté v iných slovách. Pod podmienenosťou lexikálneho významu častíc kontextom/situáciou potom môžeme rozumieť odraz mimojazykovej skutočnosti vo význame jazykovej jednotky, ako je to pri tzv. plnovýznamových slovách. Argument, že objekty materiálneho sveta existujú nezávisle od nášho vedomia a naše (po)citové vnímanie a myšlienkové štruktúry sú len záležitosťou nášho vedomia, už dnes celkom neobstojí. Ani tradovaná „mnohovýznamovosť“ častíc, napokon rovnako ako polysémia plnovýznamových slov, nie je bezhraničná: častica *asi* nikdy nebude svojím významom komunikovať mieru niečoho, tak ako častice *najmenej*, *najviac* neobsahujú sému ‚istota‘, ani častica *naozaj* sému ‚približnosť‘ a pod.

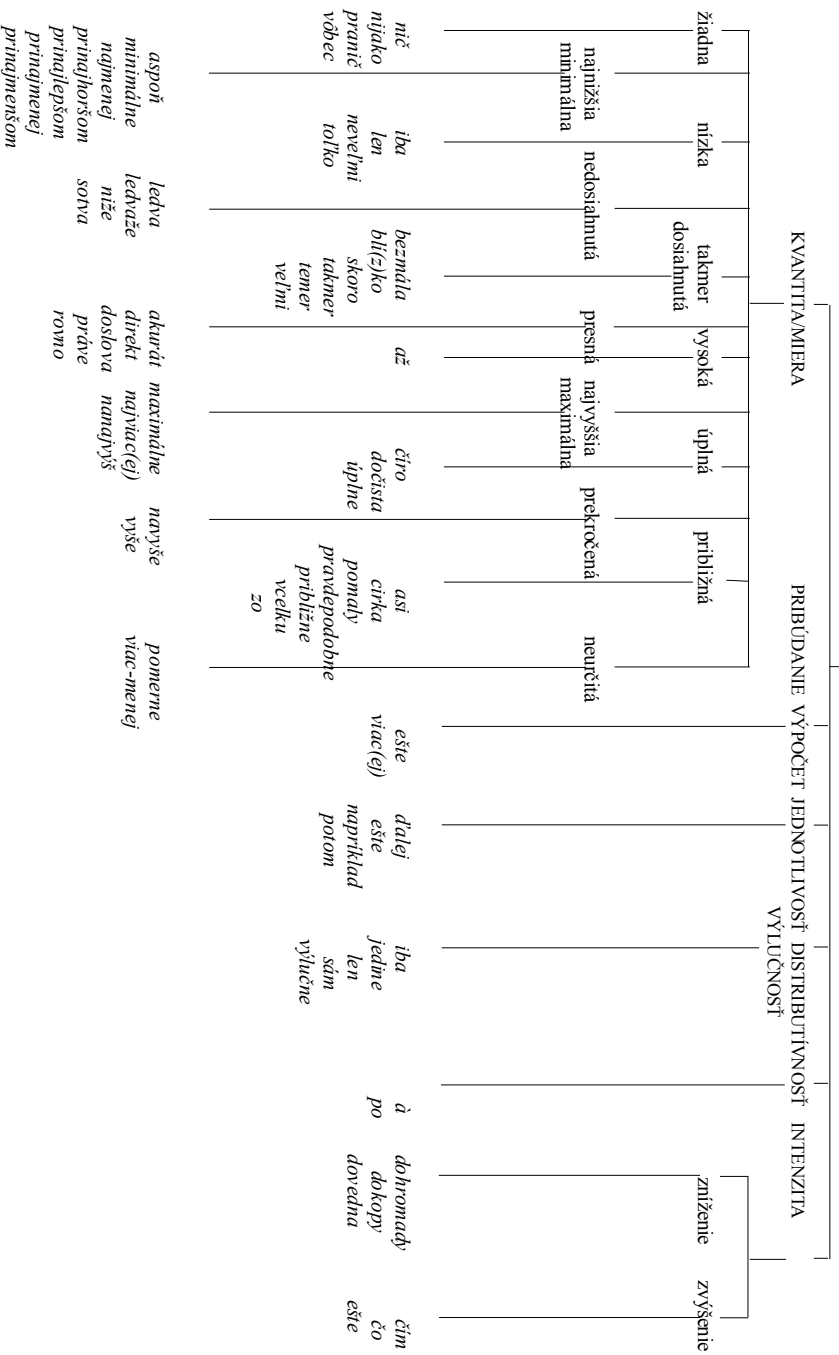
4. Nepredkladáme zatiaľ výslednú charakteristiku častíc – tá bude predmetom širšej práce. Pracovne však môžeme uviesť, že, nadväzujúc na doterajšie definície, považujeme častice za pomenovania vzťahov/postojov hovoriaceho ku skutočnosti, k adresátovi alebo iným účastníkom komunikácie, k obsahu a forme výpovede/textu, pomenovania, ktoré obsahujú príznaky ako subjektívnosť, objektívnosť, klad, zápor, istota, neistota, informácia, želanie, výzva, hodnotenie atď. Z hľadiska významu sa nám slovný druh častice rozkladá na štyri skupiny:

1. častice s modálnymi významami: postojové (konštitutívne): *nech*, *keby*, *aby*, *bodaj*, *kiež*; istotné (persuazívne): *určite*, *áno*, *pravdepodobne*, *asi*, *sotva*, *ktovie*, *nie*; citové (emocionálne): *ale*, *čože*, *bohužiaľ*, *bože-chráň*;
2. častice s kvantitatívnymi významami: *trochu*, *celkom*, *minimálne*, *maximálne*, *najmenej*, *aspoň*, *skoro*, *doslova*, *asi*, *okolo*, *viac-menej*, *prinajmenšom*;
3. častice s kvalifikujúcimi významami: *práve*, *ani*, *iba*, *tiež*, *takisto*;
4. častice štruktúrujúce text a/alebo komunikáciu: výplnkové slová: *no*, *ono*, *teda*; enumeratívne častice: *napríklad*, *potom*, *d'alej*; vysvetľovacie častice: *presnejšie*, *skrátka*, *teda*, *povedzme*.

V každej skupine môžeme vyčleniť sémantické podskupiny, špecifikovať konkrétne významy, stanoviť typických reprezentantov triedy a podtried. Najviac pozornosti sa v tomto smere venovalo modálnym časticiam, pri ktorých sa prítomnosť

lexikálnosémantickej zložky vždy pociťovala najsilnejšie aj vzhľadom na ich odvodenosť od prísloviek.

(modif)
KVANTITATIVNÉ VÝZNAMY

Príbuznosť s príslovkami vykazuje aj väčšina kvantitatívnych častíc, teda častíc, ktoré svojím kvantitatívnym významom modifikujú kvantitatívny alebo iný význam slov či celých výpovedí. K schéme na s. 48 príkladáme aspoň minimálne ukázkové kontexty (abstrahujeme aj od štylistickej hodnoty jednotlivých slov):

nič/pranič/vôbec sa neboj, neprišli nijako potichu
*aspoň/minimálne/najmenej/prinajhoršom/prinajlepšom/prinajmenej/prinajmenšom dvaja keby prišli*³
iba/len dvaja prišli; nevelmi sa podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (1997) chápe ako častica v prípade odpovede v replike, tolko ako súčasť zloženého výrazu len tolko že
bolo ich tam leda/ledva/ledvaže/níž/sotva 50; nebolo ich tam ani 50
bolo ich tam bezmála/blíz(k)o/skoro/takmer/temer 50; syn ho veľmi nepočúva (= nevelmi počúva)
bolo ich tam akurát/direkt/práve/rovno 50
bolo ich tam až 50
bolo ich tam maximálne/najviac(ej)/nanajvyš 50
čiro/dočista/úplne náhodou
bolo ich tam asi/cirka/okolo/pravdepodobne/približne/vcelku/zo 50
pomerne/viac-menej dost'
ešte okná; čo chcete viac(ej)?
ihličnaté stromy, napríklad jedľa, smrek, ďalej/ešte/potom borovica, tis
bol to iba/jedine/len/sám/výlučne Peter
kilo à/po 50,- Sk
dohromady/dokopy/dovedna(vcelku/vlastne/v podstate) to nič neznamená
čím/ešte viac; čo najviac

Zo schémy a príkladov pozorujeme jednotlivé vlastnosti kvantitatívnych častíc:

a) niektoré môžeme označiť ako kvantitatívny derivát, teda derivát od čísloviek alebo iných slov s kvantitatívnym významom: *bezmála, dohromady, dokopy, dovedna, jedine, maximálne, minimálne, nadovšetko, najmenej, najviac(ej), nanajvyš, navyše, nevelmi, nič, nijako, niže, pranič, raz, sám, vcelku, veľmi, viac(ej), viac-menej, vôbec, vyše* a pod.;

b) niektoré sa (v kvantitatívnom význame) spájajú výlučne alebo prevažne s určitými číslovkami alebo inými kvantitatívnymi výrazmi: *à, asi, bezmála, cirka, po, zo* a pod.;

c) niektoré sa (vo svojom kvantitatívnom význame) s určitými číslovkami zásadne nespájajú: *nevelmi, nič, nijako, pomerne, pranič, raz, tolko, veľmi, vôbec*;

d) častice *à, cirka, čím, takmer, zo* a pod. sú výlučne kvantitatívne;

e) len málo častíc sa vyskytuje v rámci kvantitatívnych významov vo viacerých skupinách (*iba, viac(ej), veľmi*);

f) mimo schémy a vlastného súboru kvantitatívnych častíc sú častice typu *doslova, neúrekom*, ale aj *nevelmi, veľmi*, ktoré radíme do skupiny kvalifikujúcich/hod-

³ O opozitných významoch častice *prinajlepšom* (prípustná, minimálna miera – najvyššia možná, maximálna miera) porov. Šimková, 1997, s. 279.

notiacich častíc (hodnotenie miery); podobne napr. častice *azda, hádam, možno, tuším, údajne, zrejme* sa môžu nachádzať vo výpovediach s kvantitatívnym údajom, ale prevláda u nich séma pochybnosti, ne/istoty, sú to teda modálne istotné častice (slovosledne nemusia stáť tesne pred kvantitatívnym významom: *bolo ich takmer 50 – *takmer ich bolo 50 — bolo ich možno 50 – možno ich bolo 50*;

g) viaceré častice disponujú okrem kvantitatívneho významu aj inými významami a vtedy patria do inej skupiny: *asi, pravdepodobne* modálne istotné častice (sémy ‚pochybnosť‘, ‚ne/istota‘), *iba, práve* hodnotiace častice (séma ‚dôraz‘) a pod.;

h) v jednotlivých skupinách kvantitatívnych častíc je bohatá synonymia, ako to potvrdzujú aj príkladové kontexty.

Kvantitatívne častice modifikujú kvantitatívne významy, resp. svojím kvantitatívnym významom vňášajú do výpovede kvantitatívne prvky (krajná miera, najvyšší stupeň intenzity a pod.).

Literatúra

BĚLIČOVÁ, H.: K klasifikácii častíc ako časti reči v slovanských jazykoch. In: *Words are physicians for an ailing mind*. München 1991, s. 57 – 61.

BORISOVA, E. G.: Odraženie komunikatívnej organizácie vyskazyvania v leksičeskom značení. In: *Voprosy jazykoznanija*, 1990, č. 2, s. 113 – 120.

ČERMÁK, F.: *Jazyk a jazykoveda*. Praha, Pražská imaginace 1997. 460 s.

DANEŠ, F.: *Věta a text*. Praha, Academia 1985. 234 s.

DOLNÍK, J.: *Súčasný slovenský jazyk. Lexikológia*. Bratislava, Filozofická fakulta Univerzity Komenského 1990. 105 s.

ĐUROVIČ, L.: K otázke neohybných čiastok reči v slovenčine. In: *Jazykovedný zborník SAVU*. 4. Bratislava 1950, s. 113 – 139.

ĐUROVIČ, L.: *Modálnosť. Lexikálno-syntaktické vyjadrovanie modálnych a hodnotiacich vzťahov v slovenčine a ruštine*. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1956. 219 s.

Encyklopédia jazykovedy. Zost. J. Mistrík. Bratislava, Obzor 1993. 513 s.

FILIPEC, J. – ČERMÁK, F.: *Česká lexikologie*. Praha, Academia 1985. 284 s.

GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1986. 474 s.

GROCHOWSKI, M.: *Polskie partykuly. Składnia, semantyka, leksykografia*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź, Zakład narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej akademii nauk 1986. 152 s.

GROCHOWSKI, M.: *Wyrażenia funkcyjne. Studium leksykograficzne*. Kraków, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego Polskiej akademii nauk 1997. 127 s.

HOFFMANNOVÁ, J.: *Sémantické a pragmatické aspekty koherence textu*. Praha, Ústav pro jazyk český ČSAV 1983. 149 s.

ISAČENKO, A. V.: *Grammaticeskij stroj russkogo jazyka v sopostavleniji s slovackim*. In: *Morfologija*. I. 2. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1965. 304 s.

KAČALA, J.: *Slovo ťažko ako príslovka a ako častica*. *Kultúra slova*, 1984, 18, s. 193 – 197.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala, M. Pisárčiková, M. Považaj. 3., dopln. a preprac. vyd. Bratislava, Veda 1997. 943 s.

- MÜLLEROVÁ, O.: Mluvený text a jeho syntaktická výstavba. Praha, Academia 1994. 145 s.
- MISTRÍK, J.: K otázke častíc v slovenčine. In: Jazykovedné štúdie. 4. Spisovný jazyk. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959, s. 201 – 228.
- Mluvnice češtiny. 2. Tvarosloví. Red. J. Petr. Praha, Academia 1986. 536 s.
- Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966. 896 s.
- MRAZOVIČ, P.: Klasifikacija partikula (u užem smislu) u srpskohrvatskom jeziku. In: Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku. 33. Novi Sad 1990, s. 301 – 309.
- NEKULA, M.: System der Partikeln im Deutschen und Tschechischen. Unter besonderer Berücksichtigung der Abtönungspartikeln. Tübingen, Max Niemeyer 1996. 220 s.
- OLIVA, K.: K otázke lexikálneho systému (na materiále českém a polském). Slovo a slovesnost, 29, 1968, s. 158 – 167.
- ONDRUS, P.: K otázke častíc v slovenskom jazyku. Slovenská reč, 21, 1956, s. 58 – 59.
- ONDRUS, P.: Morfológia spisovnej slovenčiny. 2. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1964. 204 s.
- ONDRUS, P. – HORECKÝ, J. – FURDÍK, J.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980. 232 s.
- ORAVEC, J. – BAJZÍKOVÁ, E. – FURDÍK, J.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984. 232 s.
- PAULINY, E.: Slovenská gramatika. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1981. 323 s.
- PAULINY, E. – RUŽIČKA, J. – ŠTOLC, J.: Slovenská gramatika. 5. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968. 596 s.
- PECIAR, Š.: K diskusi o časticiach. Slovenská reč, 22, 1957, s. 47 – 54.
- PEŠKOVSKIJ, A. M.: Russkij sintaksis v naučnom osveščeni. 7. vyd. Moskva, Učpedgiz 1956. 511 s.
- POLDAUF, I.: Třetí syntaktická rovina. Philologica Pragensia, 6, 1963, s. 134 – 145.
- RULÍKOVÁ, B.: Parenteze v současné češtině. Praha, Academia 1973. 127 s.
- RUŽIČKA, J.: Sporné otázky slovenskej morfológie. Slovenská reč, 21, 1956, s. 3 – 19.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha, Academia 1978. 800 s.
- ŠACHMATOV, A. A.: Sintaksis russkogo jazyka. 2-oj vyp. Učeniye o čast'ach reči. Leningrad, Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR 1927. 213 s.
- ŠIMKOVÁ, M.: Slovnodruhovú príslušnosť výrazov *maximálne/maximum*, *minimálne/minimum*. Slovenská reč, 62, 1997, s. 274 – 282.
- UFIMCEVA, A. A.: Typy slovesnykh znakov. Moskva, Izdatel'stvo Nauka 1974. 206 s.
- VINOGRADOV, V. V.: Sovremennyy russkij jazyk. Grammatičeskoje učeniye o slove. Vypusk II. Moskva, Učpedgiz 1938. 591 s.
- VINOGRADOV, V. V.: Russkij jazyk. Grammatičeskoje učeniye o slove. Moskva – Leningrad, Učpedgiz 1947. 784 s.

Juraj Furdík

SÚČASNÝ STAV VÝSKUMU SLOVANSKEJ SLOVOTVORBY

FURDÍK, J: The Present State of Research of the Slavic Word-formative Procedure. Slovenská reč, 66, 2001, No. 1, pp. 52 – 56. (Bratislava)

The paper informs on activities of Commission for the Slavic Word-formative Procedure at the International Committee of Slavists which represents at about thirty outstanding slavists who are primarily dealing with problem of derivatology not only on the material from the Slavic countries but also on material from several countries of the world.

Komisia pre slovanskú slovotvorbu pri Medzinárodnom komitáte slavistov vznikla na základe uznesenia XI. medzinárodného slavistického kongresu v Bratislave v r. 1993. Jej konštituovanie bolo zverené poprednému ruskému derivatológovi I. S. Uluchanovovi. Jeho iniciatíva v relatívne krátkom čase priniesla úspech. Podarilo sa mu zoskupiť asi tri desiatky popredných slavistov zaoberajúcich sa primárne derivatológiou nielen zo slovanských krajín, ale z rozličných končín sveta (o. i. Austrália, Kórejská republika). Komisia bola v podstate dokonštituovaná v r. 1995 a v nasledujúcom roku sa uskutočnilo jej prvé zasadnutie vo Volgograde. Pravda, dopravné, finančné a technické problémy mali za následok slabšiu účasť lingvistov z krajín mimo Ruska na tomto zasadnutí. Ale už tu sa ukázalo, že komisia je schopná zaistiť kontinuitu a systematickosť svojej práce tak, aby sa mohla pravidelne každoročne schádzať. V dňoch 8. – 11. 10. 1997 sa uskutočnilo jej II. zasadnutie v Magdeburgu. Toto stretnutie bolo mimoriadne úspešné: komisia sa zišla prakticky v úplnej zostave, jej rokovanie bolo organizačne výborne pripravené (zaslúžila sa o to predovšetkým R. Belentschikowová z Otto-von-Guericke-Universität v Magdeburgu) a rozvinul sa na ňom celý diapazón aktuálnych problémov tvorenia slov v slovanských jazykoch. Materiály zo zasadnutia vyšli v osobitnom zborníku, ktorého titul (*Новые пути изучения словообразования славянских языков – Neue Wege der slavistischen Wortbildungsforschung*) výstižne naznačuje snahu komisie po metodologickej inovácii slovotvorných výskumov. Tým sa položila tradícia vydávania zborníkov z týchto významných konferencií.

Po jednoročnej prestávke v roku XII. (krakovského) medzinárodného slavistického kongresu (v rokoch slavistických kongresov sa členovia jednotlivých komisií stretávajú v mieste kongresu, teda ich osobitné zasadnutia sa neorganizujú) sa III. zasadnutie uskutočnilo v dňoch 27. – 30. 9. 1999 v Innsbrucku. Zasadnutie perfektne zorganizovala I. Ohnheiserová, vedúca Ústavu slavistiky na Leopold-Franzens-Universität Innsbruck. Vedecky aj spoločensky mimoriadne úspešné stretnutie (viac než zasadnutie – to bolo vlastne iba jednou zo súčastí celkového programu; podujatie malo rozmery skôr konferencie než sympózia) prinieslo v referátoch i v diskusiách

veľa cenných až inovačných myšlienok, osvetľujúcich slovotvornú problematiku z nových, neraz nečakaných zorných uhlov. Zborník z tejto konferencie je venovaný predsedovi komisie I. S. Uluchanovovi pri príležitosti jeho životného jubilea (nar. 31. 5. 1935).

V „okružlom“ roku 2000 usporiadala IV. zasadnutie komisie Sliezska univerzita v Katoviciach. Hlavnou organizátorkou bola opäť žena, vedúca Ústavu poľského jazyka (Instytut Języka Polskiego) tejto univerzity K. Kleszczová; a ako ináč, jej starostlivá a všestranná prípravná práca sa aj tentoraz prejavila v dokonalej organizácii a vysokej úrovni tohtoročnej konferencie. Komisia sa za tieto roky veľmi dobre pracovne „zohrala“ vytvorila si nepísané, ale všetkými účastníkmi rešpektované gentlemanské pravidlá prezentácie referátov aj vecných, náročných, kritických, ale uznanlivých a vzájomne ústretových diskusií.

Program konferencií sa však nevyčerpáva bežným stereotypom *referáty – diskusie* a výsledky sa neobmedzujú len na zborníky zaručujúce členom a len členom komisie pravidelnú možnosť každoročne obohatiť svoje vlastné zoznamy zahraničných publikácií. Predovšetkým komisia nie je uzavretá do seba. Organizátori (samozrejme v miere časových a finančných možností) umožňujú vystúpiť s referátmi jednak ďalším domácim odborníkom vo zvolenej problematike, jednak ďalším zahraničným lingvistom, ktorí chcú predstúpiť pred komisiu s výsledkami svojho derivatologického výskumu. Je samozrejmé, že komisia na každom slavistickom kongrese podáva odpočet zo svojej medzizjazdovej činnosti. Jedným z náročných projektov, na ktorých sa zúčastňujú viacerí členovia komisie, je vypracovanie a publikovanie slovotvorného zväzku v rámci témy *Systémové a funkčné porovnanie slovanských jazykov*; spoločné dielo derivatológov viacerých krajín (koordinované v Poľsku, koordinátorom celého projektu je S. Gajda z Univerzity Opole, koordinátorkou slovotvorného zväzku je I. Ohnheiserová; možno ho pokladať za istú syntézu doterajšej práce komisie).

Zo Slovenska sú členmi komisie K. Buzássyová a J. Furdík. Bez prehánania možno povedať, že práca obidvoch sa stretáva v komisii s uznaním a ich referáty, diskusné vystúpenia a návrhy sa napospol pokladajú za konštruktívny prínos k obsahu zasadnutí. Na innsbruckom zasadnutí sa zúčastnila aj M. Sokolová, ktorá úspešne predstavila významné dielo slovenskej lingvistiky – *Morfematický slovník slovenčiny* (Prešov 1999).

Na začiatku práce komisie bolo si treba vyjasniť „štartovaciu plochu“ – stav, v akom sa slovanská derivatológia v súčasnosti nachádza. Bolo možné konštatovať, že takmer pre všetky slovanské jazyky už existujú základné, metodologicky vcelku uspokojivé synchronne deskriptívne opisy slovotvorných systémov, aj keď sú medzi nimi rozdiely v hĺbke i šírke spracovania. V doterajších štúdiách sa natoľko jasne vykryštalizovali podstatné teoretické problémy aj spôsoby ich riešenia, že sa dokon-

ca začalo uvažovať o tom, či teória synchronnej slovotvorby už nie je vyčerpaná. Hoci sa v niektorých príspevkoch členov komisie ešte ukázali návraty k takým „večným“ problémom, ako je miesto slovotvorby v jazykovom systéme (A. Nagórková, S. Mengelová), vzájomný vzťah odvedenosti a slovotvornej motivovanosti (za objavné možno pokladať napr. konštatovanie J. Raeekeho o „odvedených, ale nie motivovaných“ slovách – *Abgeleitet, aber nicht motiviert*), pokusy o úplnú inventarizáciu slovotvorných postupov toho-ktorého jazyka (nateraz posledným slovom sa zdá vytýčenie 79 slovotvorných postupov zistených pre ruštinu v knihe I. S. Uluchanova *Единицы словообразовательной системы русского языка*, Moskva 1996), klasifikácia odvedených a zložených slov, vzťah morfematickej a slovotvornej štruktúry, genetická a synchronna motivovanosť a pod., hlavný výskumný prúd členov komisie smeruje kdesi inde. Slovotvorba sa prestáva chápať ako uzavretá, výlučne na systém sústredená vedná disciplína. Naopak, novšie výskumy programovo smerujú k hľadaniu vzťahov medzi rozličnými spôsobmi tvorenia pomenovaní, pričom slovotvorba v klasickom zmysle slova je len jedným, hoci azda „pilotným“, z týchto spôsobov. Veľmi dobre to vystihujú dva tituly zborníka z innsbruckej konferencie. Nemecký titul kladie dôraz na interaktivitu slovotvorby s inými zložkami jazykového systému a na jej interdisciplinaritu v charaktere výskumného objektu (*Wortbildung: interaktiv im Sprachsystem – interdisziplinär als Forschungsgegenstand*). Ruský variant titulu kladie dôraz na vzťahy slovotvorby k iným sféram jazyka (*Словообразование в его отношениях к другим сферам языка*). Hlavná téma katovickej konferencie zasa vytýčila ako hlavnú úlohu hľadanie vzťahov medzi slovotvorbou a inými spôsobmi nominácie (*Słowotwórstwo a inne sposoby nominacji*). A tak sa väčšina výskumov sústreďuje na živé, takrečeno pred našimi očami sa odohrávajúce slovotvorné, resp. nominačné procesy ako prejavy „činnostnej“ slovotvorby (porov. významnú prácu J. A. Zemskej *Словообразование как деятельность*, Moskva 1992). Nadalej zostáva „šlágrom“ slovotvorného výskumu analýza okozi-onalizmov a neologizmov (napr. v prácach J. A. Zemskej, G. P. Neščimenkovej, A. Nagórkovej, O. Martincovej a i.); osobitne sa sleduje estetický rozmer aktívnej slovotvorby – V. V. Vinogradovová a i.). Veľká pozornosť sa venuje uplatňovaniu derivátov v textoch rozličných typov (K. Buzássyová). Slovotvorba a jej základný konštitutívny princíp – slovotvorná motivácia sa chápe ako jav synergetickej povahy, „predurčený“ kooperovať a interagovať so všetkými rovinami aj útvarmi jazyka (J. Furdík). Preto sa na katovickej konferencii hodne uvažovalo o vzájomnom dynamic-kom pôsobení (nie iba statickom vzťahu!) slovotvorby a morfológie (veľmi dôkladný výskum vzťahov medzi morfológickými vlastnosťami a derivačným potenciálom slovotvorne motivovaných slov prezentoval na všetkých doterajších zasadnutiach bieloruský derivatológ A. A. Lukašanec), slovotvorby a syntaxe (J. Baltovová, Nam-Shin Cho), slovotvorby a lexikálnej sémantiky (Z. Charitončíková, E. Koriakovce-

vová, D. Gortanová-Premková), slovtvorby a frazeológie (A. Janovská), slovtvorby a tvorenia viacslovných pomenovaní (I. Ohnheiserová, A. Nikitevič), slovtvorby a preberania slov (K. Kleszczová), nominácie a nominalizácie (A. Nagórková, K. Buzássyová), teda o všetkých možných zdrojoch nových pomenovaní, generovaných v neraz prekvapujúcej spolupráci zdanlivo navzájom nekompatibilných pomenovacích postupov. Skrátka, slovtvorba sa dnes chápe ako dynamická otvorená nominačná oblasť podporovaná ostatnými nominačnými oblasťami a späťne ich podporujúca, pretváraná a pretvárajúca, maximálne využívaná v prospech všestrannej efektívnej komunikácie. Pravdaže, je samozrejmom súčasťou vedeckého myslenia aj zdôvodnená oponentúra a skepsa, varujúca pred preceňovaním komunikačných pozitív slovtvorby, najmä pri jazykovej výučbe (I. G. Miloslavskij, M. Ferrand). V niektorých referátoch sa odhaľovali dosiaľ nepovšimnuté, neraz kontroverzné vzájomné i jednosmerné slovtvorné vplyvy medzi dvoma slovanskými jazykmi (ruština a bulharčina – L. Selimski, chorvátčina a srbčina – H. Kalb). Zaujímavé výsledky priniesol výskum slovtvornej aktivity v jazyku emigrantov žijúcich v neslovanskom prostredí: v rozpore s očakávaniami a doterajšími teóriami sa zistilo nie oslabenie, lež upevnenie ich slovtvornej kompetencie (E. A. Zemskaja).

Referáty na všetkých uvedených konferenciách – ako sa to od skúsených a renomovaných odborníkov dá samozrejme očakávať – vychádzali napospol z pevných a premyslených teoretických základov. Viaceré z nich mali oprávnené ambície posúvať ďalej aj samu derivatologickú teóriu. Osobitne možno z tohto hľadiska vyzdvihnúť príspevky vyrovnávajúce sa s niektorými súčasnými trendmi svetovej lingvistiky – s generatívnou metódou (E. S. Kubriaková), s kognitívnou lingvistikou (K. Waszaková). Niekoľko príspevkov rozvíjalo problematiku lexikografického zachytenia slovtvorby (A. N. Tichonov, I. Ohnheiserová). Pravdaže, v náplni konferencií nechýbali úvahy na tému vzťahu diachronie a synchronie, dynamiky a statiky v slovtvorbe (G. P. Neščimenková, K. Buzássyová). Výslovne historicky orientované výskumy sa prezentovali v pomerne malej miere (H. Jelitte, M. Ferrand, B. Kreja).

Celkove však doterajšie konferencie podali široký, až panoramatický obraz o súčasnom stave výskumu tvorenia slov v slovanských jazykoch. V ich priebehu sa pritom stále vynárali nové a nové problémy, ktorých riešenie už je alebo čoskoro bude aktuálne. Ukazuje sa, že komisia si v dohľadom čase nebude musieť sťažovať na „nezamestnanosť“. Otázne je skôr to, či sa aj v budúcnosti nájdú možnosti na takú veľkorysú materiálnu podporu jej ďalších rokovaní (v r. 2001 sa stretnutie plánuje na univerzite v Halle-Wittenbergu, v r. 2002 by sa malo uskutočniť v Prešove), akú sa podarilo zabezpečiť organizátorom doterajších konferencií.

Literatúra

Neue Wege der slavistischen Wortbildungsforschung/Новые пути изучения словообразования славянских языков. 2. Tagung der Internationalen Kommission für slavische Wortbildung, Magdeburg 9. – 11. 10. 1997/Второе заседание Международной комиссии по славянскому словообразованию, Magdeburg 9. – 11. 10. 1997. Red. R. Belentschikow. Frankfurt am Main, Peter Lang Europaischer Verlag der Wissenschaften 1999. 360 s.

Wortbildung: Interaktiv im Sprachsystem – Interdisziplinär als Forschungsgegenstand/Словообразование в его отношениях к другим сферам языка. Materialien der 3. Konferenz der Kommission für slawische Wortbildung beim Internationalen Slawistenkomitee, Innsbruck 28. 9. – 1. 10. 1999. Red. I. Ohnheiser. Igor' Stepanovič Uluchanov zum 65. Geburtstag/Игорю Степановичу Улуханову к 65-летию со дня рождения. Innsbruck, Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft, Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck 2000. 316 s.

SPRÁVY A RECENZIE

Rečnícky prejav ako umenie komunikácie
(JELÍNEK, M. – ŠVANDOVÁ, B. a kol.: *Argumentace a umění komunikovat*. Brno, Masarykova univerzita 1999. 328 s.)

V ostatných rokoch – aj v súvislosti so spoločensko-politickými zmenami – dochádza k výraznejšiemu pohybu v jednotlivých oblastiach spoločenského života a práce. Dôsledkom tohto permanentného spoločenského pohybu je aj to, že dnešná komunikácia sa uskutočňuje v takmer neprehľadnom množstve komunikačných situácií. Takto dochádza k ďalšej diferenciacii nielen každodennej neformálnej komunikácie, ale aj k modifikáciám inštitucionálnej formálnej komunikácie. S tým je späté neustále napätie medzi invariantom a variantom, čo je zas dôsledkom funkčných dotykov i stierania hraníc jednak medzi štýlmi a jednak medzi žánrami. Jazyk na túto novú situáciu reaguje tak, že sa menia vzťahy medzi útvarmi národného jazyka, najmä pokiaľ ide o výber na osi spisovnosť – nespisovnosť, funkčnosť (vhodnosť, primeranosť) – nefunkčnosť, expresívnosť – nocionálnosť. Motorom tejto dynamiky je napätie ústnosť – písomnosť.

S naznačenými spoločenskými potrebami súvisí aj oživenie záujmu o rétoriku. Nielen verejní činitelia, politici, ale aj manažéri, podnikatelia, predstavitelia štátnej správy a samosprávy stoja často pred úlohou verejne sa prezentovať ústne predneseným prejavom. Úspešné splnenie tejto úlohy predpokladá ich jazykovú a textovú kreativitu. Kultúrny a kultivovaný prejav totiž výrazne posilňuje ich spoločenskú prestíž a v podstatnej miere podmieňuje úspešnosť ich konania. Nejde pritom len o jazykovú správnosť v zmysle normatívnej dôslednosti, ale najmä o schopnosť vyjadrovať sa tak, aby sa v ústne realizovanom texte „zrkadlili“ určujúce podmienky konkrétnej komunikačnej situácie. Funkčnosť, vhodnosť, primeranosť sa rovnako týka vnútornej, myšlienkovvej, obsahovo-tematickej štruktúry textu, ako aj jeho vonkajšej, jazykovo-kompozičnej organizácie. Synchronizácia obsahu a formy je pritom podmienená našou komunikačnou kompetenciou.

Reakciou na oživenie záujmu o rečnícke umenie je aj publikácia *Argumentace a umění komunikovat* kolektívu autorov Masarykovej univerzity v Brne. Autori vychádzajú z predpokladu, že rétorika sa uplatňuje v celom našom jazykovo-spoločenskom živote a v rôznych oblastiach sociálnej komunikácie. Venujú pozornosť tak obsahovej, myšlienkovvej stavbe textu, ako aj výberu vhodných variantov z oblasti lexi-ky a syntaxe. Svoje výklady kontextujú širšie: využívajú nové podnety z oblasti te-órie informácie, logiky, filozofie, psychológie, textovej lingvistiky, pragmatiky a so-

ciolingvistiky. V publikácii sú jednak texty všeobecnejšieho zamerania, v ktorých autori uvažujú o otázkach filozofie jazyka, ako aj o individuálnych a sociálnych podmienkach komunikácie, a jednak konkrétnejšie výklady o postupoch a princípoch komponovania obsahovej a formálnej podoby rečnickeho prejavu.

Všeobecne je koncipovaný inštruktívny výklad B. Švandovej o podstate jazyka (*Duální povaha jazyka*, s. 7 – 19). Vychádzajú z Platónových ideí, ale predovšetkým z myšlienok F. de Saussura, autorka skúma vzťah jazyka a reči, jazyka a spoločnosti, vzťah medzi označovaným a označujúcim, medzi výrazom a významom, a vlastne aj vzťah medzi jazykom (slovom) a kontextom. Jazyk predstavuje ako dynamický systém, ktorý sa na časovej osi mení, a to najmä v bežnom každodennom styku. Rečníkovi pripomína, že pri tvorbe textu sa sústreďujeme predovšetkým na zmysel, obsah; jazyk je prostriedkom na realizáciu tohto obsahu.

Všeobecný, informatívny charakter má aj stať M. Jelínka (*Z dějin řečnictví*, s. 55 – 74). Po stručnej charakteristike pojmu rétorika hovorí o vzťahu tejto disciplíny k lingvistike (najmä štylistike), logike, etike, psychológii, politike, teológii. Nasleduje hodnotenie jednotlivých období vývinu rétoriky a hodnotenie prác hlavných predstaviteľov rétoriky. Takto hodnotiaco informuje o gréckej a rímskej rétorike, o stredovekej kresťanskej rétorike, o rétorike raného novoveku, o novom poňatí rétoriky v klasicizme a v osvietenstve. V závere pripomína, že obrodenie rétoriky spadá do 30. rokov nášho storočia a v ostatných rokoch dochádza k jej renesancii.

Výklady o hĺbkovej organizácii textu uvádza ďalšia stať M. Jelínka (*Výběr tematu a jeho strukturování*, s. 229 – 242). Autor vychádza z tézy, že selekčný proces, charakteristický pre vznik každého prehovoru, začína sa na tematickej úrovni. Najmä vo verejných prejavoch je dôležitá voľba vhodnej témy. Pri budovaní tematickej štruktúry konkrétneho prejavu sú dôležité operácie na osi implicitnosť – explicitnosť. S tematickým plánom prehovoru súvisí výber tematických prvkov a ich následnosť (vnútorná kompozícia). Zároveň tu ide o výber slohového útvaru. (V tejto súvislosti pripomínáme, že vzťah slohový postup – slohový útvar – žáner – konkrétny jazykový prejav chápeme inak ako M. Jelínek.) Tieto obsahovo-tematické operácie majú vplyv aj na výber výrazových prostriedkov.

Vzťahom medzi logickou štruktúraciou prehovoru a obsahovo-tematickou organizáciou a ich jazykovou realizáciou sa v štyroch rozsiahlych statiach zaoberá filozofka B. Švandová. Vo všetkých vychádza z teórie klasickej rétoriky ako produkcie jazykového prejavu. Svoje výklady o teórii argumentácie, persuácie, agitácie a propagácie zároveň konfrontuje s domácou a zahraničnou literatúrou. Takto analyzuje aj problematiku jasnosti a zrozumiteľnosti rečníkovho vyjadrovania, problematiku pravdivosti, estetických a etických kvalít jeho prejavu, ako aj vzťah medzi použitými výrazovými prostriedkami a účinkom rečnickeho prejavu na adresáta.

Možno povedať, že jej výklady sa týkajú tej fázy produkcie textu, ktorá sa v klasickej rétorike označovala ako *dispositio* a čiastočne aj fázy nazvanej *elocutio*.

Osobitnú pozornosť venuje B. Švandová teórii argumentácie, ktorá sa dnes vyvinula na samostatnú vednú disciplínu. V relatívne náročnej stati (*Argumenty a logika*, s. 101 – 133) vychádza z bežnej skúsenosti, že v každodennej komunikácii svoj súhlas/nesúhlas opodstatňujeme argumentmi. Argument sa môže a nemusí kryť s rečovým aktom. Na identifikáciu argumentov a ich zložiek (premise, záver) môžu slúžiť charakteristické slová, najmä spojky. Inštruktívna – aj preto že je doložená príkladmi – je klasifikácia argumentov na analytické, deduktívne, induktívne, ako aj prehľad logicky platných argumentov. B. Švandová sa ďalej podrobne venuje chybným argumentom, ktoré odsudzujeme u iných, ale často ich sami používame (*Chybné argumenty*, s. 135 – 184). Nielen pre rečníka, ale aj pre bežnú komunikačnú prax – najmä pokiaľ ide o vedenie dialógu – je užitočné vymedzenie piatich typov argumentov. Ide o logicky platné argumenty, argumenty pomocou príkladov, argumenty o príčine, argumenty z analógie a argumenty z autority. Rovnako užitočné sú pravidlá ako dobre argumentovať (je to aj problém jazykový: využívanie emocionálno-expresívnych a nocionálnych pomenovaní, resp. aj vágnych, všeobecných pomenovaní; najmä pri polysémii a homonymii môže ísť pritom aj o zámernú dvojznačnosť). Dobrá argumentácia má pritom aj etický rozmer (etické maximy); v tejto súvislosti autorka klasifikuje zavrhnutiahodné chyby v argumentácii a podáva, a príkladmi dokladá, abecedný zoznam chybných argumentov a klamstiev. V závere svoje teoretické vývody ilustruje ukážkou rozboru polemického článku z dennej tlače. Na uvedené state nadväzuje úvaha o podstate pravdy (*Pravda*, s. 33 – 54). Podáva v nej vývin názorov na kategóriu pravdy od antiky podnes. Osobitne charakterizuje korešpondenčnú, sémantickú, koherenčnú a pragmatickú teóriu pravdy. V tejto súvislosti, ako aj v súvislosti s charakteristikou absolútnej (objektívnej) a relatívnej pravdy, naznačuje aj funkciu jazyka (vety) vo vzťahu k pravdivosti/neppravdivosti. Aj v súvislosti s dnešnou kultúrno-spoločenskou klímou sa zdá byť aktuálne odcitovať myšlienku zo záveru tejto state: „...nemôžeme se vzdát pravdy, aniž bychom se vzdali svého lidství“ (s. 52).

Akýmsi premostením medzi myšlienkovým (obsahovo-tematickým) a formálnym (jazykovo-kompozičným) komponovaním konkrétneho textu je ďalšia stať B. Švandovej (*Presnosť versus srozumiteľnosť*, s. 21 – 32). Hovorí v nej o (jazykových) predpokladoch zrozumiteľného vyjadrovania, o exaktnosti vyjadrovania a vágnosti reči, o presnosti vo vedeckom vyjadrovaní, ako aj o prehnanej exaktnosti (tzv. odborníckej vyjadrovanej). Priamo i nepriamo potvrdzuje, že „hľadanie“ presnosti a zrozumiteľnosti je späté s variantnosťou, ktorej východiskom, základom, je invariantnosť. V závere pripomína kooperačný princíp H. P. Gricea a jeho zdvorilostné maximy. S K. R. Popperom pripomína rečníkovi, že každý krok k väčšej

jasnosti alebo presnosti musíme vykonať ad hoc tým, že v texte príslušné formulácie preformulujeme.

Aj teoretickým rámcom výkladov o výbere a využívaní výrazových prostriedkov je všeobecný, komunikačný a sociolingvistický kontext. Pritom o výbere vhodných štylizovaných prostriedkov, o stratégiu jazykovo-kompozičnej organizácie jazykového prejavu hovoria autori – aspoň implicitne – s ohľadom na jeho hĺbkovú myšlienkovú štruktúru.

V takýchto súvislostiach skúma K. Pala vzťah téma – obsah – rozsah – jazyk – stavba textu (*Zásady pozitivní komunikace*, s. 75 – 99). Charakterizuje komunikačné maximy, ktoré sú podmienkou úspešnosti komunikácie. Cenné sú jeho výklady o komunikačnej manipulácii; nebezpečná je hlavne manipulácia založená na emóciách, ktorú zneužívajú najmä bulvárne médiá, ale nepohrdnú ňou ani politici. Často tu nejde len o zjednodušovanie textovej stavby, ale priam o jazykový primitivizmus. Rovnako inštruktívny je výklad o komunikačných bariérach, ako aj informácia o vývoji v oblasti informačných technológií.

Z hľadiska našich, často rozporných, hodnotení sociolingvistických výskumov je zaujímavá stať M. Krčmovej (*Jazyk v komunikaci*, s. 221 – 228). Máme na mysli predovšetkým poukaz na výrazové možnosti národného jazyka, všetkých jeho variet, nielen spisovnej formy, ako aj konštatáciu, že komunikácia prebieha väčšinou v neoficiálnom (a súkromnom) prostredí. Vo verejnom oficiálnom prostredí je jazyková správnosť síce založená na spisovnosti, ale kultivovaný jazykový prejav nevzniká iba dôsledným využívaním kodifikovaných prostriedkov. Autorkine poznámky o využívaní knižných a hovorových prostriedkov v publicistike a v umeleckej literatúre, ako aj o hláskoslovných variantoch a tvaroslovných dubletoch, sa týkajú českej situácie, možno ich však vnímať ako istý metodologický stimul.

M. Jelínek sa v takomto všeobecnom lingvoštylistickom rámci zaoberá problematikou štylistiky textu (*Stylistické předpoklady úspěšnosti veřejného projevu*, s. 197 – 219). Vychádzajúc z teórie funkčnej štylistiky a zo stručnej charakteristiky objektívnych štýlotvorných činiteľov vymedzuje inventár funkčných jazykových štýlov. Jadrom jeho state je však charakteristika odbornej, administratívno-právnej, publicistickej a estetickej komunikácie. Všíma si aj metodiku prípravy monologického textu, umenie diskusie a osobnosť rečníka.

Problematike výberu lexikálnych štýlém sa venuje M. Křístek (*Specifické rysy lexika*, s. 269 – 277). Výber lexikálnych štýlém determinujú rozdiely v ich štylistike podľa štýlových oblastí, ako aj rozdiely na osi spisovnosť – nespisovnosť a expresivnosť – nociónálnosť. Dôležité je pritom povedomie o stálej a kontextovej hodnote sémantiky a štylistiky lexém.

O možnostiach uplatnenia (výberu) konkurenčných syntaktických konštrukcií podrobne uvažuje M. Jelínek (*Syntaktická výstavba promluvy*, s. 243 – 268). Syn-

taktická perspektíva prejavu udržuje a posilňuje jeho sémantickú líniu. V hre sú pritom aj lexikálne prostriedky, ktoré zabezpečujú konexiu, a tým aj koherenciu textu. V súvislosti s konkurenčnými syntaktickými schémami hovorí M. Jelínek o syntaktickej synonymii. Na úrovni vzťahu explicitnosť – implicitnosť, ktorá súvisí aj s opozíciou ústnosť – písomnosť, sa autor osobitne venuje konkurencii medzi vetným a členským vyjadrením vzťahov a na príkladoch ilustruje jednotlivé typy kondenzátorov. Osobitnú pozornosť venuje aktuálnemu členeniu (vzťah téma – réma) a problematike slovosledu.

Na vlastnú (ústnu) realizáciu prejavu je zameraný príspevok M. Krčmovej (*Výslovnost ve veřejném projevu*, s. 297 – 312). Od rečníka očakáva kultivovanú výslovnosť, pripomína však, že žánrová diferenciacia sa premieta do jemných výslovnostných odtienkov (výslovnostné štýly). Z takéhoto hľadiska rozvádza ortofonické a ortoepické zásady, ako aj základné poučenie o suprasegmentálnych prostriedkoch.

Vzhľadom na to, že základy rečníckeho umenia by mala poskytovať škola, logicky sa v publikácii nachádza aj stať A. Mikulovej (*Řečnické principy v pedagogické praxi*, s. 185 – 195). Autorka správne pripomína, že v školskej praxi by sa popri monológovi mala primeraná pozornosť venovať aj dialógu. V pedagogickej komunikácii založenej na dialógu je dôležitá formulácia otázok, pričom významnú úlohu zohráva učiteľ. Z rečníckych prostriedkov uvádza názornosť, príklad, porovnávanie, antitétu, z jazykových metafor, metonymiu, hyperbolu.

Praktické a užitočné rady prináša stať J. Frostovej (*Péče o hlas*, s. 280 – 291). Rečník v nej nájde systematické poučenia o fyziológii hlasu, o tvorbe hlasu, o modulácii výšky a sily hlasu, ako aj o hlasových poruchách, ktoré môže zapríčiniť nádcha, zápal dutín, angína a iné choroby z nachladnutia. Rovnako závažný je aj výklad o funkčných poruchách a o vplyve stravy, fajčenia, prostredia na kvalitu rečníckeho hlasu. Dobrý (zdravý) hlasový fond môže totiž do istej miery ovplyvniť účinok rečníckeho prejavu.

Stručná charakteristika statí v zborníku *Argumentace a umění komunikovat* ukázala, že brnianski autori aktuálne zareagovali na zvýšený záujem kultúrnej verejnosti o stavbu a prednes verejných rečí a o kultúru a kultivovanosť ústnych jazykových prejavov. Podarilo sa im pritom skĺbiť myšlienkové dedičstvo antickej, stredovekej a humanistickej rétoriky s novými poznatkami o jazyku, reči a spoločnosti. Teoreticko-metodologickým rámcom ich výkladov a úvah sú základné idey teórie komunikácie, sociolingvistiky, logiky, psychológie, ale aj živé dedičstvo funkčnej stylistiky. Keďže naša jazykovo-spoločenská situácia je v mnohých ohľadoch analogická so situáciou v Čechách, hodnotená publikácia prináša viacero stimulov pre odbornú verejnosť a veľa cenných informácií a rád pre záujemcov o rečnícke umenie aj na Slovensku.

Ján Findra

KRONIKA

Aktivity vydavateľstva Náuka

Prešovské lingvistické vydavateľstvo Náuka, ktoré založil a vedie doc. PhDr. Gustáv Moško, CSc., dlhoročný člen Katedry slovenského jazyka Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, známy predovšetkým ako syntaktik a didaktik, začína byť čoraz populárnejším. Z krátkych dejín vydavateľstva Náuka spomeňme, že prvou publikáciou vôbec, ktorá vyšla v tomto vydavateľstve, bola práca samého vydavateľa G. Moška pod názvom *Príručka vetného rozboru* (1997, 207 s.). V ďalšom roku vyšli dve kontrastívne publikácie F. Buffü *Z polsko-slovenských jazykových vzťahov. Konfrontačný náčrt* (1998, 169 s.) a *Polsko-slovenský frazeologický slovník* (1998, 277 s.). V roku 1999 sa zásluhou tohto vydavateľstva objavil rozsiahly *Morfematický slovník slovenčiny* autorov M. Sokolovej, G. Moška, F. Šimona a V. Benka (1999, 530 s.), ako aj monografia J. Sipka *Etnokultúrnyj bazis rusko-slovačkich perevodov* (1999, 143 s.). Boli to teda publikácie prevažne autorov z východoslovenského regiónu. V r. 2000 tu však vychádza aj súbor článkov J. Horeckého pod názvom *O jazyku a štýle kriticky aj prakticky* (161 s.). A v tom istom roku postupne vychádza ešte kniha dvojice autorov V. Volkova a M. Mikluša *Ideografického opísanie ruského jazyka* (2000, 190 s.), aby celý tento súbor zavŕšila zatiaľ posledná publikácia tohto agilného vydavateľstva – monografia Ľ. Lipťakovej *Okazionalizmy v hovorenej slovenčine* (2000, 145 s.).

Vydavateľ má, samozrejme, svoje edičné plány aj na ďalšie roky. V najbližšom čase má v Náuke vyjsť príručka K. Sekventa *Ako používať francúzske vlastné mená v spisovnej slovenčine*, publikácie D. Slančovej *Základy rétoriky a Kapitoly z detského dialógu*. Medzi ohlásenými titulmi sa nachádza aj nová polonistická práca F. Buffü *Lexikálne zhody a rozdiely v polsko-slovenskom kontrastívnom pláne*, ale aj nové prepracované vydanie Dolníkových *Základov lingvistiky* i nového vydania knihy *Vzťahové adjektíva v slovenčine* M. Nábělkovej. Nezabúda sa tu ani na cvičebnicovú literatúru – J. Kesselová pripravila pre vydavateľstvo dvojdielnu publikáciu *Rozviazané jazyčky* (Cvičenia pre 3. a 4. ročník ZŠ, 44 + 48 s.).

Želáme sympatickému jazykovednému vydavateľstvu – prvému takéhoto typu u nás – veľa úspechov a šťastnú ruku pri výbere autorov i titulov. Jeho iniciátorovi a majiteľovi pri príležitosti životného jubilea 65. rokov (28. mája 2001) neutíchajúcu energiu pri vydávaní publikácií, ale aj pri aktívnom rozširovaní celej jazykovednej produkcie po Slovensku.

Slavomír Ondrejovič

ROZLIČNOSTI

O výslovnosti pomenovania rieky Tisy. – Naše príručky nedávajú jednoznačnú odpoveď na otázku, aká je správna výslovnosť názvu rieky *Tisy*, ktorá v dĺžke 5,2 km tvorí hranicu medzi Slovenskom a Maďarskom.

Slovník slovenského jazyka vo svojom 6. zväzku (1968, s. 299) uvádza pri tomto názve tvrdú výslovnosť /tysa/. V Pravidlách slovenskej výslovnosti Á. Kráľ'a sa však naopak (vo všetkých vydaniach na s. 542) udáva palatálna výslovnosť /tisa/. Podobne sa postupuje aj v najnovších Pravidlách slovenského pravopisu (2000, s. 439). Pravdepodobne sa pri kodifikovaní hľadala opora v slove *tis* (vždy zelený ihličnatý strom alebo krík, známy svojím tvrdým drevom).

V tejto súvislosti je však zásadné, že, ako ukazujú autori I. Lutterer, M. Majtán a R. Šrámek v práci *Zeměpisná jména Československa* (Praha, Mladá fronta 1982), pomenovanie tejto rieky nesúvisí so slovom *tis*, ale s indoeurópskym koreňom *ti- (*topiť, topiť sa*) s významom bahnistá rieka. Podobne je to zrejme v prípade riek *Tiber*, *Tibava* a i. Čiže, ako sami títo autori výslovne upozorňujú, správna je tu tvrdá výslovnosť. Pripomeňme, že tvrdá výslovnosť sa uplatňuje aj v maďarčine pri paralelnom názve *Tisza*. Danú súvislosť s indoeurópskym koreňom *ti- a s významom „bahnistá rieka“ pri rieke *Tise* potvrdzuje aj B. Varsík v práci *Slovanské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatia Maďarmi v 10. – 12. storočí* (Bratislava, Veda 1990, s. 86), ktorý uvádza, že názov rieky *Tisy* sa objavuje už v gréckej a latinskej podobe ako *Pathissus* a *Tisia*.

Napriek nejednoznačnej kodifikácii tvrdá, nepalatálna výslovnosť /tysa/ vo všeobecnom úze prevláda, čo je osobitne zreteľné pri miestnom názve *Čierna nad Tisou*. Možno zistiť, že takáto podoba sa uplatňuje aj v miestnom úze na brehoch *Tisy*. Nepoužíva sa tu palatálna podoba /tisa/, ani hypotetická asibilovaná podoba /cisa/, ako by to vyplývalo z pomerov v miestnych východoslovenských nárečiach, ale tvrdá výslovnosť /tysa/. (O tejto problematike s opretím sa o miestny úzus porov. štúdiu J. Jacka *Výslovnosť slabík ti-, te-, de-, ni-* v miestnych názvoch typu *Tibava*, *Teriakovce*, *Dechtáre*, *Haniska* (Slovenská reč, 42, 1977, s. 365 – 374).

Domnievame sa, že je dost' dôvodov na to, aby sa pri pomenovaní *Tisa* všetky naše kodifikačné príručky zjednotili na tvrdej výslovnosti /tysa/.

Slavomír Ondrejovič

INFORMÁCIE AUTOROM

Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači – textový editor Word pod operačným systémom Windows alebo textový editor Text602 (T602) pod operačným systémom MS DOS. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať tieto zásady:

1. V celom texte používať jednotné riadkovanie 2.
2. V texte za každým interpunkčným znamienkom urobiť medzeru (napr. s. 312 a pod.).
3. Slová na konci riadka nerozdeľovať a tvrdý koniec riadka používať iba na konci odsekov. Odseky začínať so zarážkou.
4. Pri rozlišovaní typov písma pridávať sa naďalej úzu časopisu, používať kurzívu, riedenie, horný/dolný index. Nič nepodčiarkovať, nepoužívať široký a vysoký typ písma a pod.
5. V textovom editore T602 pomlčky vyznačovať dvoma spojovníkmi s medzerou na začiatku aj na konci (aj pri označovaní stranového a číselného rozsahu, napr. s. 3 -- 12; v r. 1888 -- 1889), v textovom editore Word rozlišovať dlhú čiarku (pomlčku), napr. G. Altmann – V. Krupa, a krátku čiarku (spojovník), napr. T. Slama-Cazacu; vedecko-metodologický a pod.
6. Znak, ktoré neobsahuje textový editor T602 (poľské písmená, praslovanské a i.), písať kombináciou dvoch znakov tak, aby jednoznačne určili príslušné písmeno, napr. #Z = Ź, #z = ź, &Z = Ź, &z = ź, ń = Ń, ń = ń, ł = Ł, #E = Ę, ę = ę, #A = Ą, #a = ą. Zoznam používaných znakov uviesť na začiatku príspevku.
7. Poznámky pod čiaru v texte označiť horným indexom (napr. vzniká tým synergický efekt,¹ ktorý...), poznámky uviesť na konci príspevku v tvare horný index, medzera, obsah poznámky (napr. ¹ Synergia znamená spolupôsobenie...).
8. Grafy a schémy pripojiť na osobitnom liste maximálne vo veľkosti šírky a výšky strany časopisu (podľa požadovanej veľkosti).
9. Do redakcie poslať jeden vytlačený exemplár príspevku spolu s disketou. Príspevok možno poslať aj elektronickou poštou ako prílohu na adresu monikak@juls.savba.sk. Po posúdení a redakčnom spracovaní ho redakcia vráti autorovi. Tento exemplár autor pošle späť redakcii spolu so skorigovanou disketou a opraveným vytlačeným príspevkom.
10. Literatúru uvádzať takto:
 - a) knižná publikácia:
FURDÍK, J.: Slovo tvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča, Modrý Peter 1993. 199 s.
Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 2. vyd. Bratislava, Veda 2000. 998 s.
 - b) štúdiá v zborníku:
DOLNÍK, J.: Spisovná slovenčina a čeština. In: Studia Academica Slovaca. 28. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul 1999, s. 39 – 52.
 - c) článok v časopise:
HORECKÝ, J.: Sémantické a derivačné pole slovíet *ist'* a *chodit'*. Slovenská reč, 64, 1999, s. 202 – 208.

Súčasťou každej štúdie Slovenskej reči je záväzne abstrakt v anglickom jazyku (vrátane preloženého titulu). Abstrakt by mal mať max. 100 slov a obsahovať tzv. kľúčové slová na identifikáciu príspevku v rámci vedecko-výskumnej oblasti.

SLOVEN-

SKÁ

**ROČNÍK
66-2001**

REC

časopis pre výskum slovenského jazyka

ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU
EUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

SAP
SLOVAK ACADEMIC PRESS

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

ISSN 0037-6981

MIČ 49 611

NOVÉ KNIHY ADRESOVANÉ REDAKCII

Modlitba a jej jazykové, literárne a komunikačné hodnoty. Súbor štúdií 1. Ed. S. Očenášová-Štrbová. Banská Bystrica. Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií a Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2000. 160 s.

ŠTEFÁNIK, J.: **Jeden člověk, dva jazyky.** Dvojazyčnosť u detí – Predsudky a skutočnosti. Bratislava, Academic Electronic Press 2000. 148 s.

LIPTÁKOVÁ, L.: **Okazionalizmy v hovorenej slovenčine.** Prešov, Náuka 2000. 146 s.

Princípy jazyka a textu. Zost. J. Dolník. Bratislava, Univerzita Komenského 2000. 220 s.

SAMARDŽIJA, M.: **Jezikoslovni razgovori.** Desetljeće ugonih i uglavnom uzaludnih prigovaranja o hrvatskome jeziku i u vezi s njim. Zagreb, Riječ 2000. 120 s.

ČMEJRKOVÁ, S.: **Reklama v češtině. Čeština v reklamě.** Praha, Leda 2000. 258 s.

RÁCOVÁ, A. – HORECKÝ, J.: **Slovenská karpatská rómčina.** Opis systému. Bratislava, Veda 2000. 80 s.

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 66, 2001. Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26. Hlavný redaktor: Slavomír Ondrejovič. Výkonná redaktorka: Monika Koncová. Technický redaktor: Vladimír Radik.

Vychádza šesť ráz za rok. Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. Registračné číslo 7089.

Distributed by SAP – SLOVAK ACADEMIC PRESS Ltd., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia.

Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4,
P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia.

Distribution rights held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 Mün-
chen, Germany.

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2001